

Република Србија Министарство просвете и спорта

**ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
САЗНАЊЕ О СЕБИ И ДРУГИМА**

ЗА 4. РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

1. ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Општи циљ предмета је подстицање развоја личности и социјалног сазнања код ученика IV разреда основне школе. Овај предмет треба да пружи могућност ученицима да постану активни учесници у процесу образовања и васпитања, и да изграде сазнања, умења, способности и вредности неопходне за формирање аутономне, компетентне, одговорне и креативне личности, отворене за договор и сарадњу, која поштује и себе и друге.

ЗАДАЦИ:

У васпитно-образовном раду на реализацији овог предмета разликујемо неколико основних група задатака:

Задаци који се односе на разумевање и усвајање еледећих најважнијих појмова

- **дечја и људска права и слободе** - познавање својих права, препознавање најважнијих категорија дечјих и људских права, упознавање са Конвенцијом о дечјим и људским правима, разумевање односа између људских права, демократије, мира и развоја;
- **идентитет** - разумевање појма идентитет, препознавање својих потреба и жеља, схватање себе у друштвеном контексту, схватање разлике између појединачног и групног, мањинског и грађанског идентитета;
- **друштвена одговорност** - разумевање појма одговорности, схватање разлике између одговорности према себи, другим људима, заједници;
- **различитост култура** - познавање најважнијих обележја своје културе и схватање утицаја своје културе на лично понашање, разумевање узрока културних разлика и подстицање схватања да је различитост култура темељ богатства света, разумевање односа између културних разлика, људских права и демократије, препознавање и превазилажење стереотипа и предрасуда;
- **једнакост** - познавање појма једнакости у контексту расних, културних, националних, верских и других разлика;
- **право и правда** — разумевање значења појмова права и правде, схватање односа између права и правде; познавање улоге права у оситурању појединачне и друштвене сигурности, познавање основних последица непоштовања правних норми;
- **мир, сигурност и стабилност** - разумевање значења појмова мир, схватање улоге коју сарадња и мирно решавање сукоба има за лични, национални и глобални развој, познавање неких основних поступака мирног решавања сукоба;
- **демократија** - познавање основних обележја демократског процеса и разумевање односа између демократије и дечјих и људских права.

Задаци који се односе на вештине и способности:

- **примена појмова** - примерена употреба појмова у комуникацији;
- **критичко мишљење** - преиспитивање утемељености информација, поставки и ставова;
- јасно и разговетно исказивање личних ставова;
- самостално доношење одлука и извођење закључака - одговорност у просуђивању и тумачењу;
- саосећајна комуникација - изношење својих осећања, потреба, мишљења и

- слушање, разумевање и и уважавање туђих осећања, потреба, ставова и мишљења;
- умеће истраживања- избор, прикупљање, критичка анализа и провера података из више извора као начин решавања проблема;
- тимски рад — прилагођавање свога мишљења групи у циљу изнжлажења заједничког решења;
- ненасилно решавање сукоба - дијалог, преговарање, аргументовано излагање, који су усмерени према заједничким циљевима;
 - руковођење - одговорно управљање групом према критеријуму опште добробити;
 - учешће — укључивање у процес одлучивања од заједничког интереса.

Задаци који се односе на ставове и вредности:

- приврженост демократским начелима и поступцима - дечја и људска права, једнакост, правда, друштвена одговорност, плурализам, солидарност, приватност;
 - приврженост мирољубивом и конструктивном решавању проблема;
 - спремност на заступање и заштиту својих и туђих права;
 - спремност на преузимање одговорности за своје поступке;
 - заинтересованост за свет око себе и отвореност према разликама;
 - спремност на саосећање са другима и помоћ онима који су у невољи;
- спремност на супротстављање предрасудама, дискриминацији и неправди на свим нивоима.

3. УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Теоријски, предмет Сазнање о себи и другима је утемељен на интеракционистичкој теорији психичког развоја по којој је социјална интеракција основни конструктивни чинилац развоја ученика. Одлучујућу улогу у развоју има управо сарадња између одраслог и ученика у зони наредног развоја тј. у области оних функција које у време интеракције још нису развијене код ученика него су у фази настајања. Одрасли се појављује као организатор размена међу децом које ће представљати подстицај за развој њиховог социјалног сазнања, самосвести, моралног и критичког мишљења.

Битне одлике васпитно-образовног рада у овом наставном предмету су:

- искуствено учење тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи а не преношење готових знања;
- ифовни контекст тј. могућност да ученици кроз игру **истражују** разноврсна решења за проблеме са којима се суочавају;
- партиципација и интеракција која омогућава ученицима да стекну самопоуздање и да се поступно оспособе за разговетно изношење **својих** ставова и асертивни наступ пред другима, да прихвати **тимски** приступ решавању проблема и буде мотивисан за постизање циљева од заједничког интереса;
- рефлексија: примерена је ситуацијама у **којима се јављају** супротстављени ставови и помаже ученицима да се испитивањем својих и **туђих** ставова и потреба одлепе од свог става кад је он кочница заједничком **решењу**, јача вештину доказног мишљења која је темељ процеса преговарања.

У складу са оваквом теоријском основом и одликама васпитно-бразовног рада, у настави се користе следеће **методе и технике**: истраживачке методе (пројекти, анализе случаја), интерактивне методе (дискусија, расправа, преговарање, дијалог, интервју, дописивање и друге интерактивне методе),

- симулацијске методе (игра улога, симулирање доношења одлука, симулирање међукултурних односа),
- игровне методе (драматизација, игре улога из прича, игре огтуштања),
- стваралачке методе (олуја идеја, израда новина, писање писама или прилога за новине, обраћање локалној управи, израда плаката).

Како је у предмету Грађанско васпитање - сазнање о себи и другима важно да ученици стичу знања, усвајају вредности и развијају примерене вештине учећи са другима и уз њихову помоћ, програмом су предвиђени следећи облици образовно-васпитног рада:

- рад у пару,
- рад у групи,
- размена у великој групти - одељењу,
- рад целог разреда (више одељења),
- индивидуални рад.

При прављењу припреме за реализацију васпитног рада важно је водити рачуна о неколико чинилаца који су од суштинског значаја за квалитетну и развојно подстицајну размену:

- јасно артикулисање циља активности и договор о правилима којих треба да се придржавају сви учесници размене. Будући да се ради о учењу кроз размену, кључан чинилац успешности размене је квалитете узајамног слушања. Важно је да ученици увиде да слушањем туђих гледишта и ставова имају прилику да сагледају своје полазидгге у новом светлу, да га дограде и обогате;

- распоред седења **који** омогућује свим учесницима размене да **виде једни друге**;

- след активности КОЈИ је тако конципиран да подстиче и одржава интересовање и сазнајну мотивацију ученика. То се постиже динамичном сменом различитих видова активности и размене;

- настава се изводи по редоследу наставних јединица како су дате у приручнику

Грађанско васпитање-сазнање о себи и другима 4.

Најважнији задатак одраслог у процесу васпитања и образовања је:

- да **помогне ученицима да формирају позитивну слику о себи, да стекну самопоуздање, да осете да кроз процес размене са другима могу да обогате своју личност и сазнање,**
- да **подстиче код ученика развој оних стилова понашања који, и којима се штите дечја / људска права и јачају демократски односи у школи.**

С тим у вези, овај предмет тражи да наставник буде спреман да подржи ученике када им је тешко да се изразе или слушају, и отворен да чује и оно што није у складу са његовим вредностима, без критиковања и процењивања. Подстисајним питањима треба да наведе ученике да сагледају ситуацију из

друге перспективе, да кроз социо-когнитивни конфликт сами реструктурирају своје мишљење и ставове. Пошто је учење по моделу важан облик социјалног учења, битно је да наставник својим понашањем, начином рада и односом према ученицима демонстрира (демократске) вредности које жели да његови ученици усвоје.

3. КРИТЕРИЈУМИ И НАЧИН ОЦЕЊИВАЊА

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима наставе, ученици се не оцењују класичним школским оценама нити пореде. Проблем може бити то што ученици желе да знају колико су успешни у одређеној активности. Задатак наставника је да им јасно стави до знања да је свака лична експресија подједнако драгоцене, да охрабри децу да изнесу своје мишљење и кад је различито од осталих, само на начин који не вређа друге.

4. ПРОСТОР, ОПРЕМА И НАСТАВНА СРЕДСТВА

Материјал потребан за рад на реализацији предмета: 30 листова папира А4 формата по ученику, 20 комада великих пак папира, фломастери и бојице за сваког ученика, селотејп и маказе.

Приручник за наставнике:

«Грађанско васпитање - Сазнање о себи и другима за 4. разред основне школе», Министарство просвете и спорта Републике Србије, Београд, 2005.

Препоручена литература за наставнике:

РаигШп 5.: Образовање за развој, Приручник за наставнике за глобално учење, УНИЦЕФ, Београд, 1995.

СоПођ, К. и КгарГ, Р.: Људска права у настави, Савет Европе, Страсбург, 2003.

КОНВЕНЦИЈА УН о правима детета, УНИЦЕФ

Розенберг, М.: Језик саосећања, Завод за издавање уџбеника и наставна средства, Београд, 2002.

Ршумовић Љ.: Буквар дечјих права, УНИЦЕФ, Београд, 1995.

1. Тема (2 часа): Подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима

1. радионица РОДИТЕЉСКИ САСТАНАК: СУСПРЕТ РОДИТЕЉА, НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА

Циљ: Размена о узајамним очекивањима, потребама, захтевима, тешкоћама везаним за остварење програма грађанског васпитања-сазнања о себи и другима.

Овај сценарио је само предлог водитељу, он може да је осмисли по свом избору\ бишно је само да деца и родитељи имају могућност да размене своје утиске, очекивања, потребе у вези са поласком детета у четврти разред, да изразе своје оцене ефеката наставе Грађанско васпитање 3, стекну увид у то шта ће се и како радити на часовима Грађанског васпитања 4 као и да направе заједнички пројекат. Водитељ настоји да деца и родитељи седе тако да могу да виде једни друге (једни наспрам других). Пошто их поздрави и укратко изложи чиме ће се у току тог сдстанка бавити, следи:

Круг: КАКО СТЕ? Водитељ тражи да прво родитељи па деца кажу своје име и покажу гестовима и покретима како су, како се осећају. Показују редом, у кругу. Кад један учесник покаже како се осећа, **сви** понављају показане гестове и покрете, као у огледалу.

Круг ШТА ЈЕ ВРЕДНО ПОМЕНА ИЗ ГВ 3 И ЗАШТО?

Родитељи и деца разговарају у малим групама од по 4 (посебно родитељи, и посебно деца).

Деца: Водитељ тражи да се деца сете шта сматрају вредним из програма ГВ 3 и зашто. Водитељ их подсети да забележе све идеје које се јаве у групи. Раде у малњм групама и бирају представника групе да саопшти.

Родитељи: Водитељ тражи да се родитељи сете да ли су приметили у понашању деце неке промене које приписују настави ГВ 3 и шта је то у ГВ 3 што они сматрају вредним помена... Размењују у малим групама и бирају представника који резултате размене саопштава свима.

Излагање водитеља о програму ГВ 4:

Даје преглед тематских целина и помиње новине у начину рада и приче као повод за дискусију, вежбање моралног суђења и решавања проблема у односима међу децом и са одраслима, оснаживање за акцију којом могу да мењају оно што им се не свиђа.

Питања: Водитељ даје могућност родитељима и деци да питају шта их интересује у вези са ГВ 4.

2. радионица УВОДНИ ЧАС: УПОЗНАВАЊЕ УЧЕНИКА СА САДРЖАЈЕМ ПРЕДМЕТА И НАЧИНОМ РАДА

1. Уводна игрица: Присећају се игрица из ГВ 1,2,3 које су волели и дају предлоге шта би волели сад да понове од тога.

2. Размена у круг: Шта је грађанско васпитање? О чему се ту ради, шта се учи и зашто?

Сетите се шта смо све радили о чему смо причали на часовима ГВ-а,

Коментар водитеља: Сви ми који живимо у Србији смо грађани Србије (и они на селу). Србија је демократска држава свих грађана који у њој живе, а то значи да живимо у држави у којој сви имамо једнака права и једнаку заштиту наших права без обзира на порекло, имовно стање, језик или било које друге разлике. Водитељ може да деци приступачним језиком преприча члан 13. Устава Србије: Грађани су једнаки у правима и дужностима и имају једнаку заштиту пред државним и **другим** органима без обзира на расу, пол, рођење, **језик**, националну припадност, вероисповест, политичко или друго уверење, образовање, социјално порекло, имовно стање или које лично својство.

Размена у круг: 1- Знате ли шта то значи демократска држава? 2- Знате ли шта значи демократска школа?

Коментар водитеља: да се сви грађани питају и утичу својим одлукама на то како ће да нам изгледа заједнички живот у држави. Ученици, на пример, у демократској држави могу да учествују у доношењу одлука које се тичу њиховог живота у школи. У другом коментару који се односи на демократску школу, објаснити да се у демократској школи поштују процедуре договарања у којима учествују ученици, да се ученици питају и да се уважава њихово мишљење и предлози у вези са школским животом и радом...

И пошто смо сви ми **различити**, и можемо да имамо различите потребе и интересе, да бисмо живели заједно, потребно је да знамо вештине договарања, да бисмо се залагали за своја права треба да их знамо, да не бисмо угрожавали друге - треба да поштујемо њихова права.

У оквиру Грађанског васпитања ви учите како да поштујете и себе и друге, како да се договарате, да уважавате различитост, да остварујете своја права тако да не угрожавате друге, да препознајете ситуације кад се не поштују ваша права, како да мирољубиво решавате сукобе, како да изражавате своје мишљење и учествујете у доношењу одлука које се **тичу** вас, да заједнички утичете да се мења оно што вам не одговара...

3. Водитељ упознаје ученике са садржајем и начином рада у оквиру ГВ 4:

- Подсећа их на правила радионице:
- Нагласи шта је новина у овом програму (дечја права, процедуре договарања, демократска атмосфера, активизам, вежбање мишљења кроз дискусију, решавање проблема у односима међу децом и са одраслима) и укратко изложи све тематске целине предвиђене програмом, деци приступачним језиком.
- Даје могућност деци да питају шта их интересује.

- Каже им да ће они сами предлагати уводне и завршне игрице - да могу да **смысле** и нове или да се сете оних **које** су играли у ГВ 1,2, 3...

4. Завршна игра по избору деце.

2. *Тема (7 часова): Универзално важење дечјих права*

3. радионица ДРВО ДЕЧЈИХ ПРАВА

Цил»: увођење дечјих и људских права у разред, подсећање на оно што већ знају о правима и разматрање значаја ових права за сопствени живот

1. Ученици се поделе у 5 група или мање, у зависности од броја ученика у одељењу. Свака група добија Конвенцију о правима детета или картице дечјих права и има неколико минута за разматрање и проучавање.

2. Ученици добијају следећи задатак: На папиру нацртајте дрво које има корен, стабло, листове и 5 великих плодова. На стаблу упишите реч: ДЕЧЈА ПРАВА и нека то буде дрво дечјих права ваше групе. У корену стабла упишите бар неколико ствари због чега сматрате да је важно да се бавимо дечјим правима уопште. На плодовима упишите 5 дечјих права која су за вас у групи значајна. Размислите о томе зашто су баш та права важна.

3. Презентација рада група, уз образложење важности избора права.

4. Размена у великој групи:

- Која су права најчешће бирана и зашто баш та права?
- Наведите примере поштовања и непоштовања права која су најчешће бирана?
- Наведите: шта све могу ја да учиним да поштујем права других?
- Наведите: Шта све могу да кажем или учиним и тиме подсетим друге да поштују моја права?

5. Завршни коментар: Образложење важности поштовања дечјих права, међусобна условњеност и повезаност поштовања права за себе и за друге, оснаживање ученика за изражавање: уважавања, у оним ситуацијама када се права поштују, или, реакције у односу на непоштовање права кроз јасно изражен захтев...

Члан 1: Ти си дете и за тебе важе права из ове Конвенције док на твојој рођенданској торти не засветли 18 свећица	Члан 2: Сва права из Конвенције примењују се на сву децу и сва деца ће бити заштићена од свих облика дискриминације
Члан 3: Сви поступци који се тебе тичу предузимаће се у твојим најбољим интересима и држава ће водити бригу о теби уколико родитељи или старатељи то не чине	Члан 4: Држава је дужна да обезбеди испуњење твојих права предвиђених овом Конвенцијом
Члан 5: Држава мора да поштује права и одговорности родитеља да ти обезбеде бригу и васпитање у	Члан 6. Имаш право на живот и право да ти буде обезбеђен развој и опстанак

складу са твојим развојним могућностима.	
Члан 7: Имаш право на име и држављанство, право да знаш ко су ти родитељи и право на њихово старање	Члан 8: Држава има обавезу да штити твоје име , држављанство и породичне везе
Члан 9: Имаш право да живиш са својим родитељима, осим ако је одвајање од њих боље за тебе, а и тада имаш право да будеш у контакту са њима	Члан 10. Ако си одвојен/а од родитеља а желиш да будеш са њима, државне границе за тебе не постоје
Члан 11: Држава мора да те штити од отмице и мора да помогне ако желиш да се вратиш у домовину	Члан 12: Имаш право да слободно изразиш своје мишљење и да се њему посвети дужна пажња у свим питањима која те се тичу
Члан 13: Имаш право да тражиш, примаш и дајеш информације и идеје свих врста, без обзира на границе	Члан 14: Имаш право на слободу мишљења, савести и вероисповести, уз одговарајуће усмеравање од стране родитеља
Члан 15: Имаш право на слободно удруживање и мирно окупљање	Члан 16: Имаш право на заштиту од мешања у твоју приватност, породицу, дом или личну преписку и право на заштиту од напада на твоју част и углед
Члан 17: Имаш право да тражиш информације које те интересују, а држава мора да те заштити од штетних материјала и информација	Члан 18: Родитељи треба заједнички да брину о теби, а држава да им у томе помогне
Члан 19: Имаш право да будеш заштићен/а од свих облика занемаривања и злостављања, а држава треба да ти то обезбеди	Члан 20: Уколико се деси да останеш без породице , имаш право на посебну заштиту и одговарајућу бригу
Члан 21: Ако дођеш у ситуацију да треба да те усвоје имаш право да то буде изведено онако како је најбоље за тебе	Члан 22: Уколико дођеш у ситуацију да будеш избеглица имаш право на посебну заштиту
Члан 23: Ако си физички и/или ментално ометен/а у развоју, имаш иста права као и остали, а такође имаш и право на посебну негу, образовање и оспособљавање за рад	Члан 26: Имаш право на социјал-ну заштиту и осигурање
Члан 25: Ако држава непосредно води рачуна о теби, она мора и да проверава како ти је	Члан 28: Имаш право да ти држава обезбеди бесплатно основно образовање, а уколико и желиш и више, на основу твојих способности. Дисциплина у школи се спроводи у

	складу са дечјим правима и људским достојанством
Члан 27: Имаш право на одговарајући животни стандард који родитељи треба да ти обезбеде, а држава да им у томе помогне	Члан 30: Уколико си припадник неке мањине, имаш право на своју културу, веру и језик
Члан 29: Образовање треба да развија твоју личност и способности, треба да те припреми за активан друштвени живот и научи да поштујеш своју културу и културе других народа и група	Члан 32: Имаш право на заштиту од рада који је штетан за твоје здравље или омета твој развој и образовање
Члан 31: Имаш право на слободно време, игру и одмор, као и да учествујеш у културним и уметничким активностима	Члан 34: Имаш право на заштиту од сексуалног искоришћавања и злоупотребе, укључујући и порнографију и проституцију
Члан 33: Имаш право на заштиту од употребе дрога и коришћења у њиховој производњи и продаји	Члан 36: Држава мора да те заштити од било ког вида искоришћавања које је штетно за тебе
Члан 35: Држава мора да те заштити од отмице, продаје или трговине децом	Члан 38: Ако имаш мање од 15 година имаш право да не учествујеш у рату, а у оружаним сукобима имаш право на посебну бригу и заштиту
Члан 37: Нико не сме да те мучи, окрутно поступа према теби или кажњава, незаконитм хапси или лишава слободе. Заштићен/а си од смртне казне и доживотне робије. Ако доспеш у затвор имаш право на контакт са породицом и правну помоћ.	Члан 40: Уколико дођеш у сукоб са законом имаш право да се с тобом поступа достојанствено и уз уважавање
Члан 39:« Ако си био/ла изложен/а оружаним сукобима, мучењима, занемаривању, злоупотреби или искоришћавању имаш право на помоћ у <u>физичком и психичком опоравку</u>	

4. радионица ПРАВИМО РЕКЛАМНИ ШТАНД КОНВЕНЦИЈЕ О ПРАВИМА ДЕТЕТА 1

Циљ: проучавање дечјих права, различити начини симболичког приказивања дечјих права, примена дечјих права у стварном животу.

1. Ученици стану у круг по редоследу датума свог рођења и поделе се у 5 група или мање, у зависности од броја ученика у одељењу. Свака група добија Конвенцију о правима детета или картице дечјих права и има неколико минута за разматрање и проучавање..

2. Изаберите два права која су за вас најважнија - најзначајнија. Замислите да сте група новинара - истраживача, да сте добили задатак да истражите што више ситуација из дечјег живота(у кући и у школи)

у којима је очигледно да дете ужива неко право - користи га. Можете да изаберете по једну ситуацију из куће и из школе или да обе буду из куће или из школе. Да бисте приказали те ситуације договорите се у групи на који ћете начин то **учинити**, да бисте представили ситуацију коришћења права детета: да ли цртежом, стрипом, песмом, причом или дијапозитивима («залеђене слике»). То што као група урадите, ставићемо на насловну страну новина и направити изложбу . Новинари за рад имају 15 минута.

3. Презентација рада група: Ученици представљају своје продукте на следећи начин: од укупног броја група у одељењу, половина броја група стоји испред својих штандова и продуката (новина), објашњавају и демонстрирају посматрачима (другим групама) своје резултате и продукте. Затим деца мењају улоге, тако да сада оне групе који су били посматрачи, представљају своје продукте другим групама (чије су продукте већ видели).

Напомена: Уколико се деси да једна група представља дијапозитиве, сви остали посматрају.

4. Размена у великој групи:

- Ко све и на који начин подржава, ко све брине да се ова ваша права поштују - у кући и у школи,

- Како ти и на који начин подржаваш права других у кући - у школи.

5. Да осмислимо подсећање других на наша права - да тражимо место у учионици, школи, ван школе - где би стално или повремено био постављен штанд дечјих права! Нека насловна страна наших новинара истраживача буде први експонат тог штанда. (Ово је трајни задатак деце и наставника у току целе школске године у смислу неговања, коришћења и обогаћивања штанда дечјих права).

Домаћи задатак: Припрема материјала који помажу да обогатимо наш штанд дечјих права: фотографије, чланци из новина, постери, књиге или било шта друго што ученици процене да је повезано са људским-дечјим правима.

Напомена: Радионица се може радити за дан УНИЦЕФ-а, Дан људских права, Дан дечјих права (20.11) или неку другу прилику по избору и међусобном договору.

5. радионица ПРАВИМО РЕКЛАМНИ ШТАНД КОНВЕНЦИЈЕ О ПРАВИМА ДЕТЕТА2

Циљ: проучавање дечјих права, различити начини приказивања дечјих права, примена дечјих права у стварном животу.

1. На претходном часу ученици су добили задатак да прикупе материјал којим могу обогатити свој штанд дечјих права. Важно је да ученици остану у истим групама као на претходном часу и да материјалом који су прикупили, направе презентацију свог штанда дечјих права, тако што ће приказати повезаност прикупљеног материјала са дечјим правима приликом презентације.

2. Презентација рада група (ученици приказују, на начин на који се договоре у групи, повезаност материјала који су донели за овај час са дечјим правима).

3. Наредни задатак јесте да сви ученици заједно повежу рад група у заједнички рекламни штанд нашег одељења о дечјим правима, израда покретног рекламног паноа дечјих права.

4. Задатак за ученике у истим или групама измењеног састава, у зависности од тога како ученици желе да реализују овај задатак:

- -Направите извештај за локалне новине о рекламном штанду дечјих права нашег одељења,
- -Направите извештај за ђачки парламент о рекламном штанду дечјих права нашег одељења,
- -Упутите писма или извештај особама са којима сте планирали сарадњу, из скице активности са претходног часа.

5. Завршни коментар водитеља: анимирање ученика на активизам у сфери живота и примене дечјих права, повезивање са другима и јасно исказивање потреба поштовања права и договор око конкретне реализације задатака у претходном задатаку за ученике (сви ученици треба да се договоре и постигну сагласност око извештаја за локалне новине, ђачки парламент или са другим компетентним особама, којој ће особи упутити извештај, међусобна и јасна задужења ученика, ко ће координирати реализацију задатка, слављење постигнућа...)

Напомена: Уприличити за 5.10. (Дан детета- дечја недеља), или за 20.11. (Дан потписивања Конвенције о правима детета). Препорука је да се за ове датуме изложба представи изван школе - испред школе и да ученици у сусрету са одраслима образложе постојање штанда и том приликом поделе одраслима Конвенцију о правима детета, а могу је представити медијима.

Циљ:-да се ученицима помогне да открију особине које их красе, да открију особине које су им заједничке и увиде по којима се разликују, да се ученици упознају међусобно кроз уочавање сличности и разлика и да разлике прихватају као богатство.

1. Ученицима се поделе стикери, по 5 стикера за сваког ученика. Задатак за ученике: Нека свако од вас размисли о томе које вас особине красе. На сваком стикеру напишите једну вашу особину и залепите стикер на себе. Стикер можете украсити цртежом, ако то желите.

2. Када заврше задатак, деца седе у великом кругу и сваки ученик има на себи пет стикера са особинама које га красе. Сваки ученик устаје, говори које га особине красе и шета унутар круга, док остали ученици седе на својим местима. За време ове активности, водитељ прави попис и фреквенцију особина и издваја неколико највише и најмање фреквентних особина.

3. Инструкција ученицима: Сада вас молим да направимо групу оних који су нпр. искрени, добри другови и другарице, саосећајни....говори особине које су евидентирани(сви нпр. искрени, устану и у једном делу учионице направе групу ученика који имају на себи залепљен стикер на коме пише искреност). Ваш следећи задатак јесте да размените у групи зашто вам је та особина важна. (Водитељ треба да води рачуна да активира све ученике, односно да помене и да инструкцију формирања група и за оне ученике од којих само неколико њих има одређену особину).

4. Размена у великој групи:

- Како се осећате и шта вама то значи да и други имају исте особине као ви,
- Како прихватамо друге који имају исте особине,
- Како се осећате и шта вама то значи да други немају исте особине као ви,
- Како реагујемо на друге који немају исте особине,
- Да ли сте сазнали нешто ново о вашим вршњацима и шта то.

Варијанта ове радионице може да буде да сви ученици напишу своје особине које их красе и да те особине ставе у кутију. Водитељ извлачи једну по једну особину. Након класификације, деца праве групу у односу на особину која је извучена и размењују зашто им је та особина важна. Могуће је и да водитељ већ припреми цедуље са исписаним особинама: упоран, радан, радознао, стрпљив, уредан, тачан, духовит, одговоран... Задатак за децу је да се групишу по особини за коју сматрају да им је најизраженија. Десиће се да се двоуме, што водитељ може да искористи за коментар о очигледности постојања сличности међу нама, која најчешће и јесте већа него што нам се чини на први поглед. Питања за велику групу остају иста. Завршни коментар водитеља: подстицање ученика да увиђају међусобне сличности и разлике и да разлике прихватају као богатство-дар.

7. радионица СВИ РАЗЛИЧИТИ - СВИ ЈЕДНАКИ : ИСТРАЖИВАЧИ

Циљ: помоћи ученицима да открију особине које их праве и ствари које су им заједничке, да открију заједничко и увиде по чему се разликују, да се ученици упознају међусобно кроз уочавања сличности и разлика и да разлике прихвате као богатство, да поштују право на индетитет-право да будем оно што јесам и право на равноправност.

Материјал:

-листа Истраживачи, за сваког ученика.

1. игрица: Деца добију инструкцију да нађу свог пара по боји косе: кад се пронађу да размене следеће: У школи ми се највише допада кад.... Опет се разиђу и добијају инструкцију да се нађу по боји очију и размене: ван школе ми се највише допада кад.... Опет се разиђу и спајају у парове по величини стопала и размене која им је омиљена грицкалица-слаткиш...

2. Инструкција водитеља: Сада ће сваки ученик добити по један примерак листе **истраживачи**. Ваш задатак је да се крећете по просторији и да у комуникацији са вршњацима испитате-интервјуишете што више њих, на основу питања која су предвиђена у овој игри и да те одговоре запишете на листу: Истраживачи. Један ученик се може питати само за одговор на једно питање (како би се ученици подстакли на комуникацију са што већим бројем њих у групи).

3: Сада свако од вас нека одговори на ова питања и упореди их са већ записаним одговорима својих другова и другарица.

4: Након двадесетак минута игре, ученици су у великом кругу. Питања за размену у великом кругу:

- Како сте се осећали у овој игри, објасните зашто. Од чега је то зависило?

Сугестија за водитеља: помоћи деци у процесу прихватања различитости на које наилазе у одговорима и формирања отворености за прихватање; на пример, када ми неко каже нешто са чим нисам сагласан, како да останем при свом ставу, мишљењу, а да не вређам, не исмејавам, не критикујем)

- Да ли сте сазнали нешто ново о својим вршњацима,
- Да ли сте открили да имате нешто заједничко са вршњацима из одељења и шта то,
- Да ли сте открили да имате нешто различито од својих вршњака и шта то.
- Шта се догађало када сте добијали такве, различите одговоре, каква су ваша осећања и реакције у односу на различитост,

- Брејнсторминг: Како то може другачије, а да останеш при свом ставу?

5.Завршни коментар наставника/це: подстицање ученика да увиђају међусобне сличности и разлике и да разлике прихватају као богатство-дар.

ЛИСТ ЗА ИСТРАЖИВАЧЕ

Твој задатак јесте да пронађеш у твом одељењу некога ко:

1. Помаже родитељима у пословима у кући: Име _____ шта ради _____
2. Има омиљени предмет у школи: Име _____ омиљени предмет _____
3. Највише воли да једе _____ (упиши сам/а): Име _____
4. Уме да чува тајну: Име _____ чување тајне значи _____
5. У слободно време бави се: Име _____ бави се _____
6. Члђн је неке секције у школи: Име _____ секција _____
7. Има омиљену игру: Име _____ омиљена игра _____
8. Помогао/лајепријатељу у невољи: Име _____ ситуација _____
9. Је недавно поклонио/ла некоме другом нешто: Име _____ поклон _____

8. радионица НЕПРАВДА ЈЕ КАД...

Циљ: -кроз игру састављања колаж папира ученици симулирају неправду. Постају свесни своје реакције на неправду и схватају значај сарадње за решење проблема.

1: Ученици се поделе у 4 групе по боји коју највише воле.

2: Инструкција за ученике: Ваш задатак јесте да направите од материјала који имате на располагању велику Новогодишњу јелку, украшену разнобојним украсима. Договорите се у групи ко ће шта радити (подела задужења у групи за израду колажа) и имајте у виду да овај ваш рад иде на школску изложбу. За рад имате 20 минута.

3: Ученицима се подели материјал за рад по следећем распореду:

1. група добија лист А4, маказе и 2 колаж папира: у белој и плавој боји,

2. група добија лист А4, маказе и 3 колаж папира: у црвеној, браон и жутој боји,

3. група добија лист А4, маказе, комплет колаж папира,

група добија лист А4, маказе, комплет колаж папира, фломастере, воштане боје.

Напомена: Ако се догоди да ученици реагују на неједнаку расподелу материјала, замолити их да о томе разговарате касније или се појача ситуација неправде коментарима водитеља: то сте добили и ништа више, ја најбоље знам како треба да се расподели материјал или слично...

4: Презентација рада група (разлике ће бити очигледне у односу на материјал који су ученици имали на располагању, али је важно да приликом презентације водитељ води рачуна о осећањима и реакцијама ученика, оних који презентују и оних који прате презентацију).

5: Размена у великој групи:

- Како сте се осећали када сте увидели да групе имају различите материјале и зашто,
- Да ли сте нешто коментарисали или урадили у вези са неједнаком расподелом материјала, ако јесте, шта то,
 - Како би требало распоредити материјал а да све групе буду задовољне,
- Када бисте сада имали исти час, да ли бисте поступили другачије него што јесте, како и зашто,
 - Да ли имате неки пример из вашег живота када сте се налазили ви или неко други у ситуацији неправде и шта сте ви или неко други тада режли или учинили?

9. радионица СТАВОВИ О ПРАВДИ

Циљ: повезивање права са дужностима, прихватање да праведно за једног најје увек

нужно праведно и за другог, освестити да у животу постоје ситуације неправде

1: Водитељ чита ученицима причу: Час математике.

Час математике(прича)

Ученици четвртог разреда имају час математике. У одељешу тишина. Осећа се напетост јер је крај школске године и свака оцена је веома важна. Свако седи задубљен у своју вежбанку и ради задатке. Учитељица шета између редова клупа. Писмени задатак је у току.

Марко је ученик коме учитељица увек помаже и једини је који у одељењу из математике има увек «чисту» петицу. Прекида тишину, подиже руку. Учитељица прилази, шагнуће нешто Марку, узима његову оловку, нешто показује и пише по вежбанци.

Нешто касније, Јелена, која је увек у математици између 4 и 5, се тихо обраћа учитељици: «Учитељице, молим вас, да ли бисте могли да...» Учитељица је љутито прекине: «Нема никаквих питања ни објашњења! Ово је писмени задатак и свако ради за себе!»

Након часа, за време великог одмора, одељење се окупило и размењују одговоре са писменог уз велику галаму. Марко прилази, али одједном му сви окрећу леђа и говоре: «Играј се сада са учитељицом!», «Иди питај учитељицу!», «То није поштено! Зашто само теби да покаже задатак?»...Марко се погнуте главе окреће, очи су му гтуне суза ...

2: Ученици се деле у 4 групе: 1. група: Марко, 2. група: учитељица, 3. група: Јелена и 4. група: остала деца из одељења (пре поделе на групе, водитељ даје простора за спонтане реакције деце...

3. Све групе добијају исти задатак: како се осећају и шта желе (по групама: Марко, учитељица, Јелена, остала деца из одељења), која је потреба иза тога? Шта виде да се може користити као стратегија — начин у решењу ове ситуације?

4: Презентација рада група. Наредни задатак за ученике јесте да заврше започету причу одигравањем или навођењем предлога како се све ситуација може решити а да сви буду задовољни.

5: Разменау великој групи:

- Да ли би реакција деце из приче у односу на Марка била другачија да је Марко слаб ученик,

Да ли се вама некада догодила ситуација неправде у школи, која је то била ситуација, како сте ви реаговали,

Да ли бисте сада реаговали другачије да се кађете у тој истој ситуацији коју сте навелк као пример ситуације неправде у вашем животу, како бисте реаговали и **зашто..**

6. Завршни коментар водитеља: различите реакције на ситуације у којима праведно за једног није увек нужно праведно и за другог...

10. радионица СТАВОВИ О ПРАВДИ 2

ЦИЉ: помоћи ученицима да схвате да могу постојати различити углови посматрања правде. Повезивање права и одговорности; формирање и развијање ставова:

- саосећање са људима-децом којима-ој је правда ускраћена;
- спремност да се предузме конструктивна и изводљива акција у име других људи-деце;
- посвећеност одбрани не само својих права, него и прихватање и испуњавање својих обавеза у смислу заштите туђих права

Материјал: прича: Тучау школском дворишту

ТУЧА У ШКОЛСКОМ ДВОРИШТУ (прича-1)

Богданова школа је као и све друге школе : права кошница. Нарочито за време одмора и у оном малом временском размаку-међусмени, када још ђаци из претходне смене нису отишли кућама, а друга смена већ пристиже. Богдан, као и многи други ђаци, воли да дође раније, у ту своју другу смену.То сви четвртаци раде. Тако је и било.

Али, данас, све је било некако другачије. Чула се граја, вика. Тачно из правца школе, али Богдан, никако да види ни једног ђака у близини школе. Тек кад је ушао у школско двориште, имао је и шта да види. Сви ученици - њему се чинило цела школа -били су збијени у задњем делу дворишта, у оном делу испред физкултурне сале. Богдан се попео на бедем, да би боље видео шта се у ствари дешава.

Крици, повици са свих страна- заглаушише му уши. Није могао да разазна ни једну реч. Летеле су у кругу испред њега ноге, руке Није могао да разазна чије

Не зна ни сам тачно колико је времена прошло, док није јасно видео дечака на земљи. Препознао је друга, осмака, који живи у његовој згради. Често иде код њега, због информација око игрица на компјутеру.... Сад, овај лежи, згрчен, прашњав, поцепан...Јауче, запомаже....Ови око њега, као гладни пси на коску - поново се навраћају да га шутирају....Урлају...Око њих и дечаци и девојчице - нешто узвикују...»Још..Још....Хоћеш још....?»-то је једино могао да разазна.

Из школске зграде излазила је бујица деце, која се (чинило му се) у секунди

уливала у гомилу, која је окружила шутаче његовог друга из зграде.... Хтео је да ово престане...Да позове некога...Кога да зове? Ноге никако да му се одлепе од храпавог бедема Хтео је дарисне, али грло никако да пусти глас.И да улети у гомилу, шта може да се догоди? Може ли један четвртак да смири разјарену групу старијих од себе? Школски полицајац тек треба да стигне у другу смену.... Где ли је бар један наставник Испред школе - све је било уобичајено: пролазници се у својој журби нису ни осврнули

2.ВАРИЈАНТА: ШКОЛСКА ПРОСЛАВА (прича 2)

Свака школа, од како памтим, има свој дан: Дан школе, којем се придаје велики значај! Тог дана, школа се приказује јавности у најбољем светлу. Све је умивено и свечано.

Припреме за тај дан су дуготрајне и напорне. Мирјанина школа је задњих 10 дана-права кошница. Сви некуда јуре, нешто носе, вичу....Мирјани се, некако, свидело што је део те гужве. Велика је част учествовати на школској приредби. Макар и са незнатном улогом. Прошле године, није било никакве шансе за Мирјану. Тек је стигла, као избеглица из Босне. Стигли су једне ноћи, извукавши живе главе, без игде ичега.

Нико није хтео да се дружи са Мирјаном. Није имала луткице, није имала лепе сукњице и ципелице. Деца су се подруживала највише њеном босанском језику. Мирјани ништа није било јасно: тамо је била Мира Српкиња, а овде је сада Мира-Босанка. Тек кад је добила разредну, добила је у више ситуација и заштиту. А сад је добила и улогу на школској свечаности.

За наступ, рекла је наставница, сви да обуку беле кошуљице и плаве сукњице. Кад се прозове њихово слово, они ће изаћи и показати то велико слово....Слово је Мирјана исцртала са татом. Било је много лепо.... Али блузица..? Мама је рекла: Не брини, дали су ми ови за чишћење из зграде преко пута поште. Купићемо нову. Ноћ уочи приредбе, стигла је и тетка из Босне. Чим се изула, рекла је сестричини: Узми ове моје ципеле, биће ти zgodне.

Уређена за приредбу, стигла је Мира. Гужва свуда по школи. Гости се помешали са домаћима....Треба да се пође у салу, да почне приредба. Мирјана као да је летела. Жаморило је, кроз смехје неко говорио о глупим «бабачким» ципелама, о дошл>ацима који немају **појма**.... и одједном, јачи смех и «Извини, сама си налетела, ха ха...»

Запрепашћена, Мира је стајала буљећи у огромну, мокру, црвену флеку на својој једној-јединој белој блузи!

Кроз сузе, није ни видела кад су сви ушли у салу. Учинило јој се, као кроз маглу, као да чује своју разредну:» Хајде, хајде, душо, почиње приредба».....

1. Читање приче.

2. Учитељ даје простора да деца спонтано одреагују на причу-уколико види да за тим има потребе.

3: Која осећања је изазвала прича?(Коментар: саосећамо са болом и беспомоћношћу и дечака из прве и Мирјане из друге приче. **НАПОМЕНА:** Не читамо обе приче, већ коју желимо, или једну причу на једном, а другу на другом часу. Размена у круг- или ко жели о осећањима које је прича изазвала. 4: Покушај превода на дечји **језик** - значи, и повезивање: саосећање са другима, спремност

да се крене у акцију ради заштите туђих права

5: Да ли је могло другачије? Шта бисте коме препоручили у причи да ПРЕДУЗМЕ, ДА УЧИНИ да ЗАШТИТИ права -дечака, односно Мирјане - задатак за рад у малим фупама (добро је да малу групу формирамо од чланова који већ седе један до другог- по троје, четворо, да се деца сад не би преместала и излазила из фокуса приче)

6: Извештаваље малих група

7: Размена у великој групи:

-осврт на сопствено искуство, нпр.: да ли си био/била у ситуацији да заштитиш права брата, оостре, или придошлице у школу или зграду (улицу),

8: Резиме- Колико смо одговорни да заштитимо своја - туђа права....

11. радионица ПРАВА, ДУЖНОСТИ, ПРАВИЛА

Циљ: увођење ученика у демократски начин договарања око заједничких правила, схватање међусобне повезаности права, дужности, правила, закона.

Материјал:

1: ученици се поделе у 4 групе. Свакој групи се дају картице дечјих права. Задатак за ученике: Пред вама се налазе картице дечјих права. Изаберите неколико права (2 или 3) која сматрате да су важна за ваш живот и рад у школи и образложите: како гласи дечје право, шта је заштићено тим правом, каква је веза тог права са школом, зашто је то право које сте изабрали вама важно за школски живот и рад односно шта то право доноси ученицима или неком другом у школи...

2: Презентација рада група.

3: Исте групе настављају рад са следећим задатком: У односу на права која сте изабрали да су најважнија за живот и рад у школи, одредите које су дужности ученика или неког другог у односу на та права и образложите како видите везу права и дужности у оквиру изабраног права. Ваш наредни задатак јесте да осмислите како би гласила правила за живот и рад у школи, а да она проистичу из права и дужности које сте управо договорили. Будите креативни у осмишљавању правила и начина на који ћете их представити: можете користити разне ликовне технике за презентацију правила (помоћи ученицима давањем примера важних ствари у њиховом школском животу: седење у клупи: ко са ким седи, промена места седења; слушање - неслушање, почетак наставе у договорено време; дужности редара; домаћи задаци; договарање за контролне вежбе; рад начасу; одмор...)-

4: презентација рада група.

5: Завршни коментар водитеља: веза права, дужности, правила... потреба за правилима, поштовањем правила, како се осећамо и која је потреба иза договарања о правилима и њиховом поштовању...

НАПОМЕНА: Продукти рада група потребни су на следећем часу ГВ 4!

12. радионица ПРАВА, ДУЖНОСТИ, ПРАВИЛА - ПРАВИМО НАША

ПРАВИЛА

Циљ :увођење ученика у демократски начин договарања око заједничких правила, схватање међусобне повезаности права, дужности, правила, закона

1: Подела ученика у 4 групе. Задатак за ученике: Наш задатак јесте да се и даље бавимо правилима која се односе на наш живот и рад у школи. Зато је сада важно да се, пре свега, ми у нашем одељењу договоримо која **бисмо** правила установили да важе за све нас: за наставника/цу и за ученике/це. Задатак за групе јесте да предложите неко правило које сматрате важним за све нас, које ће нам помоћи да наш живот и рад у школи буду договорени и на задовољство свих нас и да уз правило наведете дужности које из тог правила произилазе и које су обавезујуће за све. За рад је предвиђено 25 минута

2: Презентација рада група.

3: Одабир заједничких правила - увод у процедуру: Рад у великој групи:

Након презентације правила први задатак јесте да се звездицом означе правила која су се појавила у свим групама, затим да се кружићем означе правила која су се појавила у три, троуглом у две групе и квадратићем правила која су се само једном појавила. Фокус је на начину односно процедури усвајања заједничких правила. Продукте рада група и означавање сачувати за следећи час ГВ-а.

13. радионица МИ ОДРЕЂУЈЕМО ПРАВИЛА У НАШОЈ УЧИОНИЦИ

Циљ: подстицање ученика да одаберу вредности у оквирима дечјих и људских права, да их разматрају, упоређују, да их се придржавају. Помоћи деци да дођу до решења: кад је тешко да поштују правила.

Када повежемо правила у учионици са аспектом људских или дечјих права, ова правила добијају много шире значење од самог мира и тишине у учионици.

1. Водитељ даје увод у пројекат. Разговара са ученицима о питању "Права и дужности". Користећи игру за формирање група (нпр. делећи карте које се могу спарити да би се добила група жонглера, виолиниста, итд.), разред поделити у 3, 6 група зависно од величине разреда. Покушајте да у групи не буде више од 5 ученика. Свака група има ознаку А, Б, или Ц...

2. Свака група именује свог вођу. Обрадити, односно, образложити: како сте изабрали свог вођу?

3. Свака група треба да добије лист папира подељен на три дела. На горњој трећини папира ученици треба да записују оно што они сматрају да су права сваког појединца (укључујући и наставника) у њиховом разреду. Требало би забележити сваки предлог и означити га бројем.

4. Обрадити: Колико сте успешни завршили задатак? Чиме сте ви сви допринели извршењу задатка? Да ли је нешто, а ако јесте, шта је омело његово извршење?

5. Однесите папир следећој групи (група А групи Б, група Б групи Ц, група Ц групи А)

6. Размотрите попис права који је претходна група навела. Које обавезе морамо да испунимо да би испоштовали ова права? Шта треба да урадимо, како морамо да се понашамо? Нпр. "Свако има право да буде саслушан"-"Дужни смо да саслушамо". Користећи исте бројеве као и у делу који се односио на права, требало би написати одговарајућу дужност (ако се могу сетити неке) на другу трећину папира.

14. радионица ПРАВА, ДУЖНОСТИ, ПРАВИЛА - ПРОЦЕДУРА ДОГОВАРАЊА

Циљ: подстицање ученика да одаберу вредности у оквирима дечјих и људских права, да их разматрају, упоређују, да их се придржавају. Помоћи деци да дођу до решења: кад је тешко да поштују правила, упознавање и увођење ученика у демократски начин договарања око заједничких правила, схватање међусобне повезаности права, дужности, правила, закона

1: Задатак за ученике јесте да прочитају прилог: Стратегије одлучивања, а затим да се у истим групама, у којима су били на претходном часу, договоре коју стратегију одлучивања предлажу заусвајање заједничких правила одељења.

2: Извештавање група уз образложење зашто су се одлучили за ту стратегију - аргументација.

3: Договор ученика и наставника и усвајање стратегије одлучивања.

4: Примена стратегије договарања - излиставање правила са продуката са претходног часа, почевши од оних означених звездицом, до оних који су се појавили само једном.

5: Правимо плакат правила нашег одељења (предлажемо да се са продуката исеку усвојена правила и да се залепе на новоформирану плакат правила нашег одељења, који остаје као трајни експонат у одељењу, или ће се израда тог новог плаката одиграти на начин како се ученици договоре.

6. Наставник може сугерисати ученицима да осмисле СВЕЧАНОСТ ПРИЈЕМА У ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО ПРИЛИКОМ УСВАЈАЊА ПРАВИЛА ОДЕЉЕЊА! Предлажемо веселу шетњу у демократском одељењу, односно, да у шетњи ученици прилазе један другоме и честитају на одговорности, толеранцији, разумевању, поседовању знања и вештина договарања, на развијеној демократској свести....

СТРАТЕГИЈЕ ОДЛУЧИВАЊА

Ове технике изграђују вештине које су корисне за будући демократски ангажман.

Непосредно гласање је корисно када се доносе одлуке великог значаја и за које је пожељан допринос сваког ученика. Гласају сви ђаци, било подизањем руке, било тајним гласањем.

Са млађим ђацима је корисно да се гласање **учини** конкретним и визуелним. Различите опције напишу се на једној страни великог паноа. Ђаци своја имена пишу на карте и лепе их на пано уз свој избор. Резултат је одлука већине која се види у облику који личи на графикон.

Гласање о приоритетима: Ово је zgodно када ђаци треба да сузе велики избор на мали број могућности. Ученицима се дозвољава да гласају по три пута. Могу да дају по један глас за три могућности, да сва три гласа дају једној или да их поделе између две могућности. Онда се гласови сабирају да би се дошло до три могућности које су добиле највиђе гласова - оне представљају три приоритета за групу.

Представничка демократија: Одељење изабере мали број особа којима се даје одговорност да доносе одређене одлуке без консултација са целим одељењем. Ово је корисна стратегија, када, одељење води неки сложени пројекат који захтева велики број одлука, које често треба доносити, јер се овако веома убрзава процес одлучивања. **Консензус:** Одлучивање консензусом се користи када је важно да се размотри свачија идеја. Оно развија високе нивое комуникације и преговарања и подстиче осећај јединства у разреду. До консензуса може да се дође дискусијом са целом групом. Њга ученици могу да раде у паровима да би дошли до решења око ког би се сложили обоје. Онда се два пара здруже у групу од четворо, размене своје одлуке и долазе до нове позиције која би била прихватљива за све. Групе од четворо онда образују групе од осморо, понове процес и тако даље.

Прилог: **Стратегије** одлучивања преузет је из: Сузан Фонтен Образовање за развој.

Приручник за наставнике за глобално учење, УНИЦЕФ, 1995. страна 22

2.ВАРИЈАНТА:

ПРАВА, ДУЖНОСТИ, ПРАВИЛА, ОДЛУЧИВАЊЕ - ПРИЧА :

ЛЕТОВАЊЕ Цил>: подстицање ученика да одаберу вредности у оквирима дечјих и људских права, да их разматрају, упоређују, да их се придржавају.

Помоћи деци да дођу до решења: кад је тешко да поштују правила, упознавање и увођење ученика у демократски начин договарања око заједничких правила, схватање међусобне повезаности права, дужности, правила, закона, Примена демократског начина договарања око заједничких правила Материјал: -прича: Како ћемо летовати у кампу?

1: Читање приче: Како ћемо летовати у кампу?

КАКО ЋЕМО ЛЕТОВАТИ У КАМПУ?

Двадесеторо младих силно **жели** да **самостално** летује. Имају од 11 до 18 година и после дуготрајних и напорних преговора са родитељима, постигли су оно што су желели: родитељи су пристали! Могу сами да летују! У групти су се већ договорили да летују заједно, да сами организују свој боравак у кампу, набавку намирница, спремање и остало, као и да договоре правила своје заједнице. Срећни и задовољни **стигли** су у камп. И летовање почиње. **Али**, треба прво видети како ће се распоредити, ко где спава. И ко иде први до продавнице. А тек остале обавезе.... свима се жури на плажу, галаме... Очигледно недостају договори и правила **и** сви се слажу у томе да морају постојати правила за живот у заједници, слози и сигурности. Но, поставља се питање ко ће и како створити та правила а да она истовремено буду праведна за све.

Први своју идеју износи 17-годишњи Јован: «Ја сам овде најстарији, најјачи и највише знам! Зато ја треба да одлучујем о свему а ви ћете радити како ја кажем!» Милена, која има 15 година, није сагласна са предлогом **и** зато каже: «Сви, па и најмлађи имају своја права. И они морају одлучивати **и** сложита се са свим правилима.

Њихово мишљење је такође важно. Нама није потребан никакав шеф да нам наређује шта дарадимо!»

Иван има другачије мишљење: «Превише нас је да бисмо сви ми одлучивали. Ако почнемо о томе, данима ћемо само причати и ништа се нећемо договорити. Зато је боље да изаберемо неколико нас који ће нас представљати. Свако може бити представник ако га други предложи и изаберу». Тања мисли да само троје најстаријих треба да одлучују у име свих...

Како ће се летовати у кампу? Како ће се ова прича наставити...?

1: ученици се деле у групе: Јован, Милена, Иван, Тања. Задатак јесте да одговоре на следећа питања:

-Да ли су ови предлози праведни, образложите виђење из своје улоге,

-Шта су предности а шта мане предлога који су изнесени,

-Шта бисте ви предложили као начин договарања који би био праведан за све, објасните зашто.

2: презентација рада група - на прво питање одговарају све групе и тако редом. При одговарању представника група, пожељно је да се коментарише о чему свему је група водила рачуна, да ли су њиховим одлукама подржана или повређена права других; на који начин?

15. 16. радионица СВИ МИ ИМАМО ПРЕДРАСУДЕ

Циљ: Упознавање ученика са појмом предрасуда и стереотипа указивањем на то како се они односе на њих и које су могуће последице стереотипа у односу на поштовање-непоштовање права других, преиспитивање постојања предрасуда и стереотипа везаних за узраст, пол, националност... Уче се да препознају сукоб различитих вредности.

СТЕРЕОТИПИ - СВА ДЕЦА

Циљ: препознавање последица постојања стереотипа везаних за узраст у односу на поштовање-кршење дечјих права

1: Подела деце у парове - може на основу цедуља са истим симболом (цвет са цветом: срце са срцем...); или може да се испишу цедуљице са представницима животињског света, с тим да се траже парови: кока и петао; зец и зечица; лав и лавица-а да би се пронашли парови, не смеју да разговарају већ само да се траже невербално, евентуално оглашавањем како се иначе оглашава животиња коју су извукли. (У тој врсти тражења деца изузетно уживају!) А може и једноставним разбројавањем на парове, изаберите. 2: Пробајте у пару да се присетите: Шта то беше СТЕРЕОТИП - размена у пару. 3: Парови дају дефиницију стереотипа! Пошто су говорили парови који су желели, водитељ даје пуну дефиницију и сваком пару дели листић са исписаном дефиницијом стереотипа, и упутством да се мало позабаве њиме:

СТЕРЕОТИП ЈЕ НЕКО УВРЕЖЕНО МИШЉЕЊЕ ИЛИ СТАВ ИЛИ ИДЕЈА ИЛИ ТАЧКА ГЛЕДИШТА О ЦЕЛОЈ ГРУПИ ЉУДИ.

СТЕРЕОТИПИ СУ НАЈЧЕШЋЕ НЕГАТИВНИ, А МОГУ ДА НАСТАНУ И НА ОСНОВУ САМО ПРВОГ УТИСКА О САМО ЈЕДНОМ ПРИПАДНИКУ НЕКЕ ГРУПЕ ЉУДИ.

НЕКИ ПУТ И НЕ СРЕТНЕМО ОСОБУ. ВЕЋ САМО О ЊОЈ СЛУШАМО ИЛИ ЧИТАМО, И НА ОСНОВУ ТОГА ПРЕТПОСТАВИМО ДА СУ СВИ ПРИПАДНИЦИ ТЕ ГРУПЕ ЉУДИ ТАКВИ.

НА ОСНОВУ ПРЕТПОСТАВКЕ, А НЕ НА ОСНОВУ ЧИЊЕНИЦА О НЕКОМЕ, СТЕРЕОТИП НАСТАЈЕ, РАСПРОСТРАЊУЈЕ СЕ И У ЊЕГА ПОЧИЊЕ ДА СЕ ВЕРУЈЕ КАО У ГОТОВУ ИСТИНУ. ИЗ ТОГ РАЗЛОГА ГА ЈЕ ВЕОМА ТЕШКО ПРЕПОЗНАТИ У НАШОЈ СВАКОДНЕВНИЦИ.

4: Сада ћемо радити у четворкама: спојиће се по 2 пара! Задатак ће бити да направе листу-списак стереотипа који одрасли имају у односу на децу, који су чули и за који предпостављају да постоји, из свог и из искуства вршњака. Дакле, што више реченица

које би почињале са «Многи одрасли мисле да сва деца » Имате 10 минута.

5: Презентација- после презентације прве групе, остале само додају оне који нису наведени. Листе окачимо на пано!

6: Размена у великој групи:

- Зашто одрасли имају те идеје
- Да ли су те идеје праведне
- Да ли те идеје могу да буду штетне по деце? Како?
- Да ли од тих идеја деца могу да имају користи?
- Када упоредите дефиницију стереотипа и листе које сте исписали, шта видите?

7: Коментар: наставник помаже ученицима да уоче последицу гтостојања стереотипа у односу на поштовање-непоштовање дечјих права.

НАПОМЕНА: 3. корак из радионице може да се ради после ПРЕЗЕНТАЦИЈА СВИХ ГРУПА, како би уствари поткрепили дефиницију стереотипа својим продуктима.

СТЕРЕОТИП 2 СВИ ОДРАСЛИ....

Циљ: упознавање-подсећање ученика на појам стереотип, препознавање последица постојања стереотипа везаних за **узраст** у односу на поштовање-кршење људских права

1: Подела на парове (предлажемо да се парови формирају тако да се «упаре» они који један о другом мало знају, односно најмање у односу на остале. Са којим у школи или ван школе проводе најмање времена!).

2: Да се подсетимо- Шта је СТЕРЕОТИП- говори ко жели.

3: Остају у паровима и праве листу СТЕРЕОТИПА О ОДРАСЛИМА , које они имају или су чули да их други имају. Што више реченица, које гточињу са «Сви одрасли,» «Сви одрасли мушкарци...». «Све одрасле жене...»

4: Презентација- сваки пар говори листу и качи је на пано. Подвлаче реченице које је већ претходни пар навео

5: Размена у великој групи:

- Који стереотипи се најчешће јављају?
 - Зашто деца, или други имају те идеје, то мишљење?
 - Да ли су те идеје праведне? Зашто?
 - Да ли те идеје могу бити штетне по одрасле? Како?
 - Да ли те идеје могу бити од користи за одрасле? Како?
- Да ли познајете неког одраслог ко не одговара неком од наведених стереотипа?
- Како се ови стереотипи односе према Повељи људских права?
- 6: Завршни коментар: Наставник помаже ученицима да уоче како стереотипи утичу на кршење туђих права

СТЕРЕОТИП 3

КЛИНЦИ И КЛИНЦЕЗЕ

Циљ: упознавање-подсећање ученика на појам стереотип, препознавање последица постојања стереотипа везаних за **пол** у односу на поштовање-кршење дечјих права

1:(Деца седе у кругу.) Настави реченицу, једном или највише трима речима: «И клинци и клинцезе су _____»

2: Извлачење унапред припремљених цедуљица и објашњење задатка: Свако ће извући једну цедуљу. На свакој нешто пише, или о дечацима или о девојчицама. С тим, што је свака цедуљица половина једне реченице. Зато ће свако од вас у шетњи и разговору, потражити друга или другарицу, који-а има ту другу половину реченице: њен почетак, или наставак. Кад се пронађете, сешћете и залепити ту своју састављену реченицу на папир, који је већ распоређен по столовима у учионици. Имате 10 минута да се пронађете и «залепите».

3: Презентација-читање спарених реченица и стављање ових на пано.

(Наставник прати коментаре деце)

4: Дискусија у великој групи:

- Да ли вам је било лако или тешко да пронађете свога пара? Зашто?
- Да чујемо оне којима је било тешко? Да ли си био нечим изненађен-а, да ли је било нечега што ниси очекивао-ла?
- Одакле људима те такве идеје о дечацима и девојчицама?
- Да ли су те идеје оправдане?

5: Коментар: Наставник помаже ученицима да уоче како стереотипи «раде» у свакодневном животу! Да препознају ситуације када смо ми сами упецани у замку стереотипа. (Можда охрабри неког да наведе и лични пример!)

ПРИЛОГ: Реченице на цедуљама.

НАПОМЕНА: Горњи ред реченице, налази се на једној цедуљи, а доњи ред реченице на другој цедуљи! Те цедуље ће учитељ припремити унапред, и можда у зависности од броја деце у групи са којом ради, и понови неку реченицу, како би сва деца могла да учествују у игри проналажења наставка реченице!

1. ДЕВОЈЧИЦЕ СУ ВОЛЕЛЕ ДА ВИКЕНДОМ ИГРАЈУ ФУДБАЛ

2.ДЕЧАК СЕ ПРЕСВУКАО,
ПРЕД ОДЛАЗАК У ПЛЕСНУ ШКОЛУ

3. СПОРТИСТА САМ И НЕ БОЈИМ СЕ ДА СКОЧИМ БАНЦИ,
РЕКЛА ЈЕ

4.ГЛЕДАЈУЋИ ОДОЗГО,СА ВРХА ЗГРАДЕ,
ЗАКУКАЛА ЈЕ: ИСПАЛА МИ ЈЕ МИЊУША!

5. КАД СУ СЕ ВРАТИЛИ ИЗ ШКОЛЕ,ВИДЕВШИ ДА НЕМА РУЧКА,

ПРИПРЕМИО ГА ЈЕ САМ

6. ПРИПРЕМАЈУЋИ СЕ ДА СКОЧИ СВОЈ ДЕСЕТИ СКОК ПАДОБРАНОМ,
СТАВИЛА ЈЕ КАЦИГУ И ЧВРСТО ЈЕ ЗАКОПЧАЛА.

7. КОСА МИ ЈЕ ОЧАЈНА, ИМА СУВИШЕ РАСЦВЕТАНИХ КРАЈЕВА,
ПОЖАЛИО СЕ ОН ДРУГАРИЦИ.

8. ИМАМ И ОВАКВУ РУЖУ И ОВАКВУ ГЕОРГИНУ ИЗ СОПСТВЕНЕ
ПРОИЗВОДЊЕ,
ПОХВАЛИО СЕ ОН!

СТЕРЕОТИП 4 **РАДОСТ ЕВРОПЕ**

Циљ: упознавање-подсећање ученика на појам стереотип, препознавање последица постојања стереотипа везаних за пол, узраст, националност, вероисповест, у односу на поштовање-кршење дечјих права

1: читање приче «Радост Европе»

РАДОСТ ЕВРОПЕ - прича

Сваког маја месеца у нашем главном граду се организује сусрет деце из свих крајева старог континента. Та манифестација се зове «Радост Европе».

Игорова школа је увек та која прими највише деце-гостију, из других држава, на ноћење и дружење.

Ове године, Игор је био сигуран да ће добити малог другара за госта. Прошле године, када је био трећи разред, учитељица је рекла да нема толико деце да би могао свако из разреда добити госта, па су тако госта добили само неки! И то они' чији су родитељи по неколико пута, пре тога, били у школи и лично разговарали са учитељицом. Ове године, и његова мама је долазила неколико гута. Испричала је шта су све припремили за госта и назначила учитељици колико је за све њих важно да добију малог госта.

Гости су стигли! ПОЧЕЛА ЈЕ ПРОЗИВКА. Читан је списак Игоровог одељења. Редом, сваки ученик је добијао госта. «Падала» су руковања, грљења, махаља руку у ваздуху - да се објасни непозната реч. Само Игорово име није прочитано. Већ је почео да се чита списак деце следећег одељења Збуњен, у неверици, стајао је Игор усред бучне гомиле деце Сузе су кренуле саме.....У ушима му је само нешто бубњало Једва је могао да дише

Почело је да му се врти у глави
Учитељица се коначно окренула према њему: »Па како, сине, ти да примиш госта, кадати...»

- 1: Прича се зове «Радост Европе»- које осећање је код вас изазвала- прича ко жели.
- 2: Поделићемо се у групе, од 4-5, на начин на који ви желите.
- 3: Задатак за групе је да наставе причу, тако што ће излистати све могуће разлоге које је учитељица могла да наведе.
- 4: Презентација рада група (групе задржавају своју листу разлога).
- 5: Погледајте сада своје листе разлога и означите разлоге које сматрате оправданим.
- 6: Презентација «ОПРАВДАНИХ» разлога.
- 7: Коментар: наставник помаже деци да препознају, уоче СТЕРЕОТИПЕ(ПРЕДРАСУДЕ) наведеним разлозима и води их кроз дискусију колико то бола може да нанесе у појединцу, као и свака ситуација када се крше нечија права.

Напомена: када се препознају предрасуде и стереотипи у наведеним разлозима, можемо да се бавимо њима и да одредимо у односу на шта дискриминишу некога: да ли у односу на националност, на пол, узраст

17. радионица ДА САМ ЧАРОБЊАК, ЈА БИХ

Циљ: Подстаћи ученике да стварају визије са значењем, да креирају свет у којем се поштују права, у којем се прихватају одговорности, превазилазе стереотипи, прихватају различитости као богатство. Особа без утогшјске визије је ограничена на прихватање „статуса кво“; Ученицима се пружа прилика да користе своје таленте (креативност)

1. Тражити од ученика да се замисле у улози чаробњака.

2. Ученици читају :

« Да сам ја велики чаробњак, ја бих уредио да мушкарци, жене и деца никада више не доживе оно што се догодило за време рата и због тога» Сваки ученик наставља следеће реченице (тако што их записује):

- Ја бих зауставио...

- Ја бих затворио...

- Ја бих заборавио...

- Ја бих се супротставио..

- Ја бих створио....

3. Ученици читају своје одговоре заједно. Било би добро поређати столице у круг.

4. Процена: Ученици наглашавају и разматрају које су жеље и потребе открили.

Наставак:

Ученици покушавају да одговоре на питање да ли би се нешто могло урадити да се остваре њихове жеље.

Преузето из зборника- фолдера „ЉУДСКА ПРАВА У НАСТАВИ“
УСАВРШАВАЊЕ НАСТАВНИКА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И
ГРАЂАНСКОМ ОБРАЗОВАЊУ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ-САВЕТ ЕВРОПЕ,
1997/2000 Аутор: Ролф Голоб, експерт за ОДГД, Швајцарска

18. радионица ДА САМ ЧАРОБЊАК 2

Циљ подстаћи ученике да стварају визије са значењем, да креирају свет у којем се поштују права, у којем се прихватају одговорности, превазилазе стереотипи, прихватају различитости као богатство... (2 часа)

1: Ученици се поделе на групе.

2: Задатак: ДА САМ АРХИТЕКТА Ученици замишљају како би њихова школа, град или село у којем живе могао или требао изгледати

(Преузето из зборника- фолдера „ЉУДСКА ПРАВА У НАСТАВИ“
УСАВРШАВАЊЕ НАСТАВНИКА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И
ГРАЂАНСКОМ ОБРАЗОВАЊУ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ-САВЕТ ЕВРОПЕ,
1997/2000

Аутор: Ролф Голоб, експерт за ОДГД, Швајцарска)

19. радионица СТАВОВИ О МОЋИ - 1

Циљ>: Помоћи ученицима да препознају вредности које подржавају дечја/људска права и развијају демократске односе. Помоћи ученицима да препознају наметање воље једнога или групе у односу на заједничко договарање и да сагледају последице једног и другог начина понашања по заједнички живот.

Материјал: Листа: Ставови о моћи за сваки пар ученика

1: Ученици се поделе у парове. Сваки пар добија листу са ставовима-тврдњама.

2: Задатак за ученике јесте да пажљиво прочитају сваки наведени став, а да затим размене своја мишљења у вези са наведеним ставом. Наредни задатак за пар јесте да се договоре'и дају једну заједничку реакцију, коментар, сагласност... у односу на сваки став који је наведен на листи.

ЛИСТА СТАВОВА ЗА УЧЕНИКЕ

1 - Насилништво је свакодневна појава.

2- Пошто мене малтретирају, ја имам права да малтретирам друге.

3- О насилништву било које врсте је најбоље ћутати.

4- На насилништво треба узвратити истом мером, иначе си кукавица.

5- Насилништво је однос међу људима. Тога нема код деце.

6- Насилништво није страшно. Брзо се заборави.

- 7- Понекад не знам како другачије па сам зато насилан/на.
 - 8- Увек су дечаци насилни, девојчице су нежне.
 - 9- Сви су понекад били или ће бити насилници.
 - 10-Старији су увек јачи од деце и увек буде онако како они желе.
 - 11-Група је увек јача у односу на појединца.
 - 12-Моји родитељи најбоље знају шта мени треба и шта је најбоље за мене.
 - 13-Када понекад не учиним шта ми се каже, стварно заслужујем батине
 - 3: Ученици за рад у паровима имају око двадесетак минута. Преостало време користите за изношење својих заједничких процена и њихово образложење, као размену ^увеликој групи.
- Варијанта** је рад у групама са истим задатком.

20. радионица СТАВОВИ О МОЋИ-2

Циљ: Помоћи ученицима да препознају вредности које подржавају дечја/људска права и развијају демократске односе. Помоћи ученицима да препознају наметаше воље једнога или групе у односу на заједничко договарање и да сагледају последице једног и другог начина понашања по заједнички живот.

1: Сетите се ситуације из сопственог искуства, из живота, када сте применили „лшицију моћи" према другој особи или групи.

2: Сетите се како је та друга или друге особа/е реаговала.

3: Кад би био поново у истој ситуацији, да ли би исто поступио - о чему би саддаводио- ла рачуна

4: Хајдемо да заједно одаберемо један од наведених примера и заједно га преадемо у изражавање поштовања, уважавања, прихватања различитости...- (прево;де више примера)

5: Шта је јако важно да би се код неког развили поштовање.... Препорука: ову размену у великој групи, праавити пошто у малим групама рг пмене да ли су они били у ситуацији да неко њима демонстрира моћ).

21.22. СУКОБИ И ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ СУКОБА-ПРЕГОВАРАЊЕ

Циљ: упознавање ученика са структурисаним начином за решавање међуљудских сукоба, који је примењив у разним ситуацијама (2 часа)

21. радионица КОНФЛИКТ 1

ОСЕЋАЊА, ПОТРЕБЕ- ЈА ПОРУКЕ

Циљ: Подсетити ученике на везу осећања и потреба; на то да су осећања сигнали који указују да ли је нечија потреба задовољена или није и на који начин могу да изразе своја осећања, а да то не повређује другог.

1. Огледало осећања-пошто већ седе у кругу, само се по двоје окрену један наспрам другог... Договоре се ко је особа 1, а ко особа 2. У игри није дозвољен разговор. На знак учитеља, јединице мимиком лица показују своја осећања или било коју гримасу, а двојке је непосредно имитирају- као да се ова огледа у огледалу. То траје око минут, па се замене улоге, 5 минута.

2. Сетите се ситуације када сте били у свађи са неким ко вам је близак- из школе или из куће, у скороје време. Запишите укратко-с ким и око чега-5 минута.

3. Сетите се осећања пошто се то догодило- запишите.

Која је била твоја реакција - шта си ти урадио/ла? Запишите. Можда сте отишли у своју собу и плакали; Можда сте само црвенели и гризли усне; Можда сте појачали музику до даске; Можда сте погрдним речима засули другу особу; Отишли сте да се пожалите неком трећем -Шта год да је запишите!-ТО ШТО ПИШЕТЕ, ТО ЈЕ САМО

4. ЗА ВАС- НЕЋЕМО ТО ЧИТАТИ НАГЛАС! 5 минута

5. КОМЕНТАР и ОБЈАШЊЕЊЕ ТАБЕЛЕ ЗА ИЗВЕШТАВАЊЕ:

Нећемо читати наглас то што сте записали, већ ће свако за себе да одреди где би у ову нашу заједничку табелу сврстао своју реакцију! Ја сам направила ову табелу- док сте ви писали. Табела има три колоне: НЕГИРАЊЕ, ПРОДУБЉИВАЊЕ И ИЗРАЖАВАЊЕ СЕБЕ.

НЕГИРАЊЕ,	ПРОДУБЉИВАЊЕ	ИЗРАЖАВАЊЕ СЕБЕ.
-----------	--------------	------------------

НЕГИРАЊЕ подразумева реакције кад и није заправо било реакције! Понашаш се као да се ништа није десило! Не показујеш своја осећања! Ако је то случај са твојом реакцијом, записаћеш на свом листу: НЕГИРАЊЕ СУКОБА

ПРОДУБЉИВАЊЕ- испољио, или чак искалио си сва своја осећања, не водећи рачуна да ли ће то повредити некога! Вређао си или чак физички напао другог. Ако је то случај са твојом реакцијом, записаћеш на свом листу: **ПРОДУБЉИВАЊЕ СУКОБА**

ИЗРАЖАВАЊЕ СЕБЕ подразумева да си јасно изрекао како се осећаш, особи са којом си у свађи. Водио си рачуна да говориш само о себи и из себе. Јасно си рекао/ла да си повређен-а, тужан, бесан. Водио си рачуна о начину на који говориш и о тону свога гласа. О томе да не повредиш онога коме говориш о томе. Ако је то слумај са твојом реакцијом, записаћеш на свом листу: **ИЗРАЖАВАЊЕ СЕБЕ** Скрећем вам пажњу да вам се може догодити да буде мало и измешано, али не мари! Ви одаберите две, од ове три реакције, ако се неко много мучи са одређивањем, може да ме позове у помоћ, ако жели! 5 минута (заједно инструкција ирад)

6. Извештавање: учитељица каже: САДА СВИ ИЗАЋИТЕ ИСПРЕД ТАБЕЛЕ И СТАВИТЕ НЕКИ

СВОЈ ЗНАК (цвет, **круг**, срце, звезда...) У КОЛОНУ КОЈОЈ ПРИПАДА ВАША РЕАКЦИЈА: НЕГИРАЊЕ, ПРОДУБЉИВАЊЕ СУКОБА И ИЗРАЖАВАЊЕ СЕБЕ. (Ученици се враћају на своја места, пошто су ставили

знак у једну од колона или ако су се двоумили, могли су да ставе знак и у дзе колоне).

7. Ала нам је шарена табела! Да видимо шта је после те ваше реакције било! Питање за ученике: Да ли сте престали да се свађате или се свађа наставила? Запишите.

8. Хоће ли неко да подели са нама шта је било (не треба инсистирати, ако нема добровољаца), већ наставити са дискусијом: Шта мислите, кад бисте могли да вратите време и поново будете у истој ситуацији, шта бисте сада рекли/урадили?

Којој би колони припадала сада твоја реакција? Хајде да то разменимо са целом групом! Говори ко жели.

КОМЕНТАР НАСТАВНИКА: Наставник треба пажљиво да слуша одговоре деце и да помаже у јасном изражавању себе, да уводи осећања и ЈА-ГОВОР код деце, као и да помаже увиду да такво понашање најпре доводи до решења конфликта, 5 минута. **ПРЕПОРУКА НАСТАВНИКУ:** Уколико дете препознаје своју реакцију као јасно изражавање себе, а то у ствари није, треба бити јако пажљив у анализи (можда зато што се конфликт брзо разрешио, што је могућа последица других околности!).

21.а. КОНФЛИКТ 2 ЈА - ПОРУКЕ

Циљ: Подсетити ученике на везу осећања и потреба; на то да су осећања сигнали који указују да ли је нечија потреба задовољена или није и на који начин могу да изразе своја осећања, а да то не повређује другог.

Материјал: цедуљице са исписаним опозитима-супротностима, за поделу у парове; цедуљице са исписаним ситуацијама за рад у паровима.

1. Подела на парове. Наставник припреми онолико цедуљица колико има деце у групи. На цедуљице исписује називе појмова за које деца треба да пронађу опозит, са којим ће бити у пару! (дан-ноћ; црно-бело; светло-тама; вода-ватра; лето-зима; горе-доле; тврдо-мекано; глатко-храпаво; топло-хладно; изнад-испод...) својих осећања! То је када

2. Хајде да **видимо ЈОШ ЈЕДНОМ**, „ИЗБЛИЗА“ шта је то јасно изражавање себе- тј. кажемо како се управо сада осећамо- пошто видимо или чујемо **УПРАВО ТО ШТО ВИДИМО И ЧУЈЕМО** (трудимо се да наведемо само чињенице) и кажемо шта је то што нам управо сада треба! Тј. која наша потреба је управо сад угрожена-односно није задовољена: **ПОТРЕБА ЗА ПОВЕРЕЊЕМ, ЗА ПОШТОВАЊЕМ, УВАЖАВАЊЕМ, ИСКРЕНОШЋУ, ПОВЕЗАНОШЋУ. РАЗУМЕВАЊЕМ**

3. Хајде мало да се вежбамо у томе. (Наставник ће припремити онолико цедуљица, колико има парова у групи.

Потребно је да се иста ситуација бар једном понови!) Сваки пар ће извући цедуљицу на којој је исписана нека ситуација која може да прерасте у сукоб. Покушајте да замислите да се то вама дешава (договорите се у пару) и одговорите тако што ћете другу-ици исказати своје осећање у вези са

тим што видите и чујете, као и шта вам је у тој ситуацији потребно. Запишите.

ПРИМЕР ЦЕДУЉИЦА И МОГУЋИХ СИТУАЦИЈА

- Друг-ица, је одала моју малу тајну
 - Друг-ица, ме је назвао будалом
 - Друг-ица, који никако да ми врати видео игрице које сам му позајмио-ла
 - Друг-ица, који се смејао-ла када ме учитељица пред целим одељењем критиковала
 - (Наставник може да дода ситуације из свакодневног школског живота).
4. Појачајмо снаге и удружимо се са паром који разматра исту ситуацију- ФОРМИРАЊЕ ГРУПЕ ОД 2 ИЛИ 3 ПАРА - гтарови размењују своје одговоре и формирају један у којем је јасно изражено осећање и потреба.
- 5.Извештавање малих група-обраћање пажње на осећање и потребу.
- 6.Завршни коментар: У ЧЕМУ СМО СЕ ДАНАС ВЕЖБАЛИ: У ИЗРАЖАВАЊУ ЈА ПОРУКАМА. Зашто је важно да негујемо вештину изражавања ЈА- ПОРУКАМА(подсећање да смо се са том вештином родили и одмах по рођењу тако изражавали- и пре него што смо знали да говоримо речи; да таквим изражавањем доприносимо разумевању себе и другог и доприносимо ненасилном разрешавању сукоба; не нападамо, не повређујемо другог).

21/6 КОНФЛИКТ АКТИВНО СЛУШАЊЕ

Циљ: упућивање ученика у вештине слушања и разумевања туђе тачке гледишта, што је од суштинског значаја у решавању сукоба.

1. Деца седе у кругу, разброје се на 1 и 2- тј. на парове. Деца из пара се окрену један према другом леђима, да један не може да види шта други, односно, његов пар, ради! Свако дете има папир и оловку у руци.
- 2.Инструкција за ученике: Сада ће „јединице" да нацртају нешто на свом папиру. Док цртају, говориће свом пару шта раде, како би и овај исто ово нацртао! Само јединице говоре и дају инструкције! Двојке цртају тако како су чуле инструкцију, без запиткивања и додатних објашњења! Имате 2 - 5 минута
3. Упоредите своје цртеже! Има ли разлике међу њима? Како се то догодило? Поразговарајте о томе.
4. Променићемо улоге! Сада ће двојке цртати и давати инструкције, исто леђима окренуте, али ће „ јединицама „ бити дозвољено да запиткују - и да добију додатне одговоре!

5.Упоредите цртеже! Шта се догодило? Шта мислите зашто? Нека се јаве парови чији су цртежи са више сличности сада, него у претходном кругу (или ако има времена сви парови могу да причају о сличностима и разликама из првог и другог пута-један из пара прича)-БОЉЕ СУ ДОГОВАРАЛИ, БОЉЕ СУ СЕ ЧУЛИ6. Сада ћемо се у кругу разбројати на тројке-у низу (како седе један за другим) јединице у тројци ће имати задатак да ПРИЧАЈУ ПРИЧУ из личног искуства када их је неко веома драг из школе или породице јако насекирао или наљутио; двојке ће

пажљиво-

АКТИВНО СЛУШАТИ, а тројке ће бити **ПОСМАТРАЧИ** и бележити на листу-упитнику, понашање ученика који слуша причу. Имате 10 минута!

УПИТНИК КОЈИ ДОБИЈА СВАКИ ПОСМАТРАЧ ИЗ ТРОЈКЕ:

Упутство: Пажљиво посматрај понашање слушаоца у твојој малој групи и пажљиво слушај шта он пита и шта одговара свом саговорнику, гледај шта чини- па забележи, **ЗАОКРУЖИВАЊЕМ ОДГОВОРА** „ДА“ или „НЕ“. Ако и само једном приметиш понашање слушаоца наведено на листи, заокружи ДА!

1. Слушаоц је нагнут према „приповедачу“ и труди се да чује сваку реч

ДА НЕ

2. Слушаоц гледа приповедача стално у очи

ДА НЕ

3. Слушаоц више пута изговара „да“, ммммм, је л тако

ДА НЕ

4. Слушаоц поставља питања, да би му било јасније

ДА НЕ

5. Слушаоц не пожурује приповедача, стрпљиво чека

ДА НЕ

6. Слушаоц проверава да ли је тачно препознао осећања саговорника, потпитањима

ДА НЕ

7. Слушалац помаже приповедачу да јасно изрази своја осећања у том моменту, као и своје потребе

ДА НЕ

8. Слушаоц проверава кључне тачке из приче, понавља шта је чуо

ДА НЕ

7. Размена у круг- како је било: Како сте се осећали?- Првенствено они који су причали, а потом ко жели, без обзира у којој је улози био.

8. Питање за оне који су слушали- да ли сте чинили нешто посебно и шта је то било, да бисте боље разумели друга?

9. Сада нека сви чланови групе погледају листу на којој је посматрач бележио своја запажања. Одаберите једну ставку за коју сви заједно мислите да је важна да бисте неког разумели.

10. Извештавање: Тројке говоре шта су издвојиле! Учитељ-ица записује, сумирају заједно: Свака ставка са ове листе је јако важна. Свака је обележје активног-саосећајног слушања!

22. КОНФЛИКТИ 4

ИСХОДИ КОНФЛИКТА-РЕШЕЊА

Циљ: Помоћи ученицима да увиде да постоје и таква решења сукоба у којима су обе стране задовољне, подстицати их да до таквих решења дођу; развијање схватања да сукоб не мора нужно да подразумева губитак било које стране у сукобу.

Материјал: Пак папир за извештавање са визуелно представљеним могућим решењима конфликта.

1. Асоција на реч КОНФЛИКТ-3 минута.

2. Нека свако размисли за себе и у себи одговори на питање- да ли је конфликт нужно негативна ствар- 2 минута.

3. Подела на мале групе- по принципу који желе-5 минута.

4. Инструкција за рад: Сад ћу вам испричати једну ситуацију у којој је очигледно да су две стране у сукобу. Ви ћете у групи ту ситуацију да продискутујете. Подсећам вас да слободно искористите знања из радионице о ја-порукама и активном слушању и да смислите могуће решење сукоба између две особе из ситуације. Дакле, да ли су се и како су се стране у сукобу договориле око датог проблема. Имате 10 минута! После ћемо извештавати: **МОГУЋЕ СИТУАЦИЈЕ, КОЈЕ УЧИТЕЉ-ИЦА МОЖЕ ДА ЗАДА** (наставник задаје исту ситуацију свим групама-по свом **избору**. Ако има довољно времена, може да зада и 2 и 3...)-

- И брат и сестра желе да оду на море. Новца има само за једнога!
- Обе другарице желе исту улогу у представи за дан школе
- Дечак који је донео лопту у школу, наређује да се игра само његово одељење на игралишту школе за време одмора
- Мама гледа све шпанске серије и у то време нико не сме да узме у руке даљински управљач

Напомена: док деца раде, учитељица припрема лист за бележење одговора. Велики пак папир подели на четири дела. Сваки део представља једно од могућих решења сукоба:

1. ПОБЕДНИК/ГУБИТНИК

2. ГУБИТНИК/ГУБИТНИК

3. МАЛО ЈА / МАЛО ТИ

4. ПОБЕДНИК/ПОБЕДНИК

Свако од ових решења, учитељица ће представити „смајлићима*- лицима са осмехом, обешеним уснама и равним, у сваком квадранту по два, са одговарајућим, расположењем. Називе решења још не уписује(дакле: само смајлићи на пак папиру).

5. Рад по групама, 10 минута.

6. Извештавање: Групе извештавају, а учитељ-ица бележи, пошто провери да ли су и чије су потребе задовољене, да ли особа или особе добија/ју оно што желе и што им треба или не добијају. Уписује у одговарајући квадрант. Кад се заврши извештавање, учитељица уз објашњење у сваки квадрант уписује назив решења, 10 минута.

(Напомена: уколико деца нису пронашла пример за неку од солуција, пре дискусије учитељица заједно са њима проналази тај пример - нарочито ако га нема у ПОБЕДНИК/ПОБЕДНИК решењу!) 7. Дискусија:

- Које је најпожељније решење?
- Које су то вештине, које су нам потребне да бисмо сукоб решили комбинацијом ДОБИТНИК/ДОБИТНИК? 5 минута.

7. Да ли би сад неко од вас другачије одговорио на питање са почетка радионице - ДА ЛИ ЈЕ КОНФЛИКТ НУЖНО НЕГАТИВНА СТВАР- Зашто? 5 минута. 9. Закључак-КОНФЛИКТ ЈЕ САСТАВНИ ДЕО ЖИВОТА! Можда је уобичајено, али то не значи и да је нужно негативно обојен и повезан са насиљем. Могуће га је решити ненасилно, и то тако да обе стране буду задовољне! Избор да га решимо тако- да обе стране добију оно што желе- чини наш живот квалитетним.

23. радионица ТИМСКИ РАД 1

Циљ: Уочавање разлике у функционисању тима и групе; упознавање са неопходним обележјима тимског рада; стављање ученика у ситуацију да увиде предности тимског рада, начин функционисања у тиму, значајност улоге и доприноса сваког члана тима **Материјал:** шпил карата за сваку групу; слагалице-тј. карте или слике из новина или календара, за поделу на групе; смајлићи; табела; упитник.

1: Подела на групе на основу танграм слагалице (највише 5 чланова у групи), пошто ће у радионици бити коришћене карте, предлажемо да слагалице-танграм- за поделу у групе буду велике карте исечене на највише 5 неједнаких делова. Колико група предвиђамо-толико различитих великих, на неједнаке делове исечених карата спремимо. Деца у групи треба од својих делова да саставе ту карту. А ако нисмо у прилици да исцртамо велику карту на листу од блока, за такву врсту поделе у групе може да послужи и лепа слика из новина - са цвећем, воћем...

2: Пошто оформе групу, добијају шпил карата и задатак да од карата које имају, направе «кулу од карата», с тим што при изради куле смеју да користе само леву руку! Имају 15 минута за рад.

3: Презентација- Разгледање кула од карата (метод: циркус, тј. разгледање у круг- сви разгледају све).

4: Попуњавање табеле у групи: анализа процеса рада и односа унутар групе. Ову табелу попуњавају тако што стављају одређен број «смајлића» за ПРОЦЕС, ОДНОСЕ,

РЕЗУЛТАТ. Наставник им даје исто упутство које се налази одштампано и на

самом упитнику! Са леве стране табеле, налази се могући опис вашег рада. Колико је ваш рад више личио написаном, даћете већи број смајлића, а ако је личио више на оно што пише у загради, даћете мање смајлића...

5: Попуњавање упитника, пошто су попунили табелу- наставник прилази и додаје и упитник.

6: Презентација резултата табеле и упитника, уз анализу од стране представника групе: су попуњавали табелу и упитник? Да ли су се лако договорили, да ли су како изгласавали договор, да ли су сви учествовали у попуњавању ових Свака група качи табелу и попуњен упитник на пано.

7: Коментар: самоевалуација и евалуација рада група. Наставник помаже да уоче разлику између прва три и друга три питања у упитнику. Да уоче, ако група има одговор ДА на прва три питања, може да се каже за њу да је радила тимски, а онда ће и у рубрикама у табели имати што је више могуће смајлића. Ако је са ДА одговорила на друга три питања, онда још треба да порадимо на томе да профункционишемо као тим.

ПРИЛОГ- Анализа процеса рада у групи-ТАБЕЛА за рад у 4.-том кораку

УПУТСТВО: Са леве стране табеле, налази се могући опис вашег рада. Колико је ваш рад више личио написаном, даћете већи број смајлића, а ако је личио више на оно што пише у загради, даћете мање смајлића...Имате а располагању од 0-6 смајлића

<p>ПРОЦЕС Било је планирања, подела задужења....договорили су се ко ће и колико учешће имати у изради куле, јер (-или је то било хаотично-спонтано, па се укључивао ко кад је стигао)</p>	<p>😊 😊 😊 😊 😊 😊</p>
<p>ОДНОСИ Сви учествују, договарају се, свако добија простор да испољи своју _____ (-један води главну реч, наређује, вређа друге)</p>	<p>😊 😊 😊 😊 😊 😊</p>
<p>РЕЗУЛТАТ Кула је лепа и стабилна (Кула није издржала-срушила се)</p>	<p>😊 😊 😊</p>

ПРИЛОГ- Упитник за рад у 5-ом кораку

УПУТСТВО: Молимо вас да заједно одговорите на следећа питања. Сва се односе на вашу сарадњу у току израде куле од карата. Заокружите један од одговора.

1. На почетку сте се договорили како ће ваша кула изгледати
ДА НЕ

2. Сви сте радили по договореном плану
ДА НЕ
3. Поделили сте улоге и одговорности на самом почетку
ДА НЕ
4. Повремено би појединци из групе покушали да наметну свој став и да управљају процесом израде куле од карата
ДА НЕ *
5. Нико није хтео да одустане од своје идеје како треба градити кулу и ко ће све учествовати у изградњи
ДА НЕ
6. Неки чланови групе окривљују друге чланове за неуспех, а свој допринос истичу
ДА НЕ

24. радионица ТИМСКИ РАД 2

Циљ: Уочавање разлике у функционисању тима и групе; упознавање са неопходним обележјима тимског рада; стављање ученика у ситуацију да увиде предности тимског рада, начин функционисања у тиму, значајност улоге и доприноса сваког чланатима. 1: Подела на групе: учитељ-ица свима залепи тачкицу у боји на чело! Па сад свако мора да предпостави шта му је залепљено, па тражи друге са истом бојом. Значи, ученик не може да види шта је њему залепљено, већ само предпоставља коју му је боју залепио учитељ-ица. Користи се онолико боја колико ће бити довољно да се деца поделе тако да их у свакој групи буде највише 5-оро.

2: Рад на листи: РАЗЛИКА ИЗМЕЂУ ГРУПЕ И ТИМА (група добија коверат са цедуљицама на којима су карактеристике групе и тима и задатак да одваји која карактеристика коме припада). 3: Презентација: Прва група изађе, остали само коментаришу и допуњавају - да ли је тачно то што ова група мисли? и тако за сваку карактеристику — сви заједно

резимирају разлике између ГРУПЕ И ТИМА.

4: Водитељ каже: Замислите сада да сте тим и да уводите новог члана у ваш тим. Расписали сте конкурс за пријем. Добићете њихове пријаве са њиховим карактеристикама. Пробајте да делујете као тим. У току рада ћу вам прилазити и нешто запиткивати. Не обраћајте много пажње на мене.

Групе добијају картице са именима и карактеристикама потенцијалних чланова тима (пожељно је да залепимо или нацртамо неку сличицу) Треба да кроз анализу кандидата кажу кога би најрадије видели у свом тиму и зашто- *Док раде, наставник прилази и пита: како бисте оценили квалитет вашег договарања и сарадње око пријема новог члана у тим? и да понуди смајлића, равнодушног и тугаљивка као могућу оцену, и ту сличицу им и стави на сто за којњи раде. На који начин сте догигли до одлуке?* (Ту проверамо да ли је тим уговорио своју процедуру одлучивања, правила) 5: Презентација: Групе извештавају кога би и зашто изабрале и лепе име и карактеристике изабраног на пано и додају како је текао процес договарања у групи. 6: коментар: наставник помаже ученицима да

уче неопходност разноврсности квалитета у тиму и неопходност договарања, разумевања, уважавања.

ПРИЛОГ - Тим или група

ТИМ	ГРУПА
<ul style="list-style-type: none"> • СВИ СЕ ТРУДЕ ЗА ИСТИ ЦИЉ, ЈЕР СУ СЕ ДОГОВОРИЛИ ДА ЋЕ СЕ БАШ ЗА ТО ЗАЛАГАТИ 	<ul style="list-style-type: none"> • СВАКО „ВОЗИ“ СВОЈУ ПРИЧУ И НАМЕЋЕ ДРУГИМА ШТА ЈЕ ЊЕМУ САМОМ ВАЖНО
<ul style="list-style-type: none"> • СВЕ ШТО СЕ РАДИ ИМА ЈЕДНО СА ДРУГИМ ВЕЗУ И ЈЕДНО ИЗ ДРУГОГ ПРОИСТИЧЕ 	<ul style="list-style-type: none"> • СВАКИ ПОЈЕДИНАЦ РАДИ САМ ИЛИ СА ПО НЕКИМ НЕШТО ШТО НИЈЕ ДОГОВОРИО СА ДРУГИМА И О
<ul style="list-style-type: none"> • 3 АДАЦИ СУ РАСПОДЕЉЕНИ НА ЗАЈЕДНИЧКОМ САСТАНКУ, ТАКО ШТО ЈЕ СВАКО РЕКАО ШТА БИ 	<ul style="list-style-type: none"> • СВАКО РАДИ ОНО ШТО МУ НАЈВИШЕ ПРИЈА, БЕЗ ДОГОВОРА СА ОСТАЛИМА
<ul style="list-style-type: none"> • НА 3 АДАТАК СЕ ГЛЕДА КАО НА ЗАЈЕДНИЧКУ СТВАР И СВИ СЕ МАКСИМАЛНО ТРУДЕ И СВИ СЕ 	<ul style="list-style-type: none"> • АКО НЕШТО НЕ ИДЕ КАКО ТРЕБА, ТРАЖИ СЕ КРИВАЦ. АКО СВЕ ПОЋЕ КАКО ТРЕБА, ОНДА ПОЈЕДИНАЦ
<ul style="list-style-type: none"> • УСПЕХ ПРИПАДА СВИМА, КАО И НЕУСПЕХ 	<ul style="list-style-type: none"> • УВЕК СЕ ИСТИЧЕ ЗАСКУГА ПОЈЕДИНЦА
<ul style="list-style-type: none"> • ТИМ ИМА СВОЈА ПРАВИЛА, МЕХАНГОМЕ И ПРОЦЕДУРЕ ОДЛУЧИВАЊА-КОЈА СУ 	<ul style="list-style-type: none"> • ПРАВИЛА И ПРОЦЕДУРЕ МОГУ, АЛИ НЕ МОРАЈУ ДА ПОСТОЈЕ, ДОНОСЕ СЕ ОД СИТУАЦИЈЕ ДО
<ul style="list-style-type: none"> • СВАКО МОЖЕ ИМАТИ СВОЈУ ИДЕЈУ, АЛИ ЈЕ ПОТРЕБНА СПРЕМНОСТ ДА ОД ЊЕ ОДУСТАНЕ КАДА СЕ БИРА 	<ul style="list-style-type: none"> • ПОЈЕДИНЦИ МОГУ ИМАТИ НЕЗАВИСНЕ ИДЕЈЕ И АКЦИЈЕ
<ul style="list-style-type: none"> • НОВИ ЧЛАН ТИМА СЕ УВОДИ ИСТО КАО И ПОСТОЈЕЋИ 	<ul style="list-style-type: none"> • ЧЛАНОВИ ГРУПЕ МОГУ СЕ СЛОБОДНО ПРИКЉУЧИВАТИ ИЛИ

ПРИЛОГ - кандидати: КОЈИ СУ СЕ ПРИЈАВИЛИ НА КОНКУРС ТИМА

- ИРЕНА контролише начин на који се остварују циљеви тима; тачно зна ко шта уме и може да уради у тиму. Никада не пада у ватру.
- СТЕФАН неуморан, све идеје претвара у акцију. Воли да се такмичи. Брзо реагује на све.
- СВЕТЛАНА, предлаже нове идеје, најрадије се повуче и одради сама поверен задатак. Не воли да се дружи.
- МИРА, опрезна, «три пут мери-једном сече». Стално анализира проблем и сва могућа решења.
- БОГДАН, друштвен, стално подстиче сарадњу и тимски дух, пружа свима подршку и разумевање.
- ДРАГОСЛАВ, води рачуна о роковима и стално подсећа чланове тима, пази на сваки детаљ у процесу рада, дисциплинован. Не пропушта ни један састанак.

25. радионица ДА СЕ ЧУЈЕ НАШ ГЛАС - ЖЕЛИМО ДА ПРОМЕНИМО

Циљ: охрабрити ученике да излистају ситуације у школи за које сматрају да не подржавају или крше њихова права - на игру, здравље, развој....приватност

1: Подела у групе на занимљив начин : наставник испише имена животиња на цедуљице - по 5 лавова, 5 петлова, 5 зечева, 5 коња. Ученици имају задатак да пронађу све чланове своје групе, али искључиво ПАНТОМИМОМ-без речи.

Смеју само да имитирају глас и покрете животиње са цедуљице. (Ово проналажење увек разгали учеснике!)

2: Задатак за групе: Поразговарајте између себе и присетите се шта је то што вам смета у школи, што бисте ви променили. Забележите. Сваку од тих ситуација повежите са правом из Повеље о децијим правима које је у наведеној ситуацији угрожено.

3: Презентација.

4: подела задатака за припрему симулације и демонстрације- учитељ објашњава шта се уствари очекује од ученика у ИЗВЕШТАВАЊУ, ОДНОСНО ПРЕЗЕНТАЦИЈИ. Деца раде „имитирајући" стварност.

*за ЛАВОВЕха своје листе одаберите једну ситуацију и прикупите податке који говоре у прилог да је неко од ваших права угрожено и зашто је измена ситуације неопходна и ко ће од тога имати користи,

*за ПЕТЛОВЕ: са своје листе одаберите једну ситуацију и анкетајте ученике Шта мисле о том проблему,

*за ЗЕЧЕВЕ: са своје листе одаберите једну ситуацију и ОБРАТИТЕ СЕ Управи школе са својим проблемом и потребом да се ту нешто мења,

* за КОЊЕ: са своје листе одаберите једну ситуацију и направите ТВ емисију типа ЈУТАРЊЕГ ПРОГРАМА- са директним укључењем гледалаца. Напомена: могући задаци: напишите чланак за новине о овом проблему; осмислите памфлет којим бисте заинтересовали остале у школи и ван ње за свој проблем направите списак могућих адреса које би требало да занима овај ваш проблем и одиграјте нам телефонско обраћање овим радним организацијам и лицима

5: Презентација група.

ПРЕДЛОГ: после презентације, може да се гласа и одабере један ЗАЈЕДНИЧКИ проблем са свих листи-једним од демократских начина гласања и да се онда за тај један проблем праве све те варијанте симулација.

26. радионица ДА СЕ ЧУЈЕ НАШ ГЛАС - ЖЕЛИМО ДА ПРОМЕНИМО-1

Циљ: охрабрити ученике да излистају ситуације у школи за које сматрају да не подржавају њихова права -на игру, развој, безбедност, здравље, да увиде значај сопственог доприноса унапређењу и оплемењивању сопственог окружења-школе, у свим аспектима.

1: Настави реченицу: «Моја школа је за мене као....»

2: Брејнсторминг: Шта се све дешава у школи? Шта све сачињава школски живот? (Ту учитељ помаже да се ученици сете свих сегмената школског живота: редовна настава, ваннаставне активности, изборна настава, одмори, међусмена, излети, школа у природи, екскурзија, забавни живот, прославе, родитељски састанци, седнице наставника, спортске активности, посете културном центру, посете другим школама, такмичења.....Како деца излиставају, учитељ бележи и разврстава у ове сегменте

3: Подела на групе, инструкција за рад по групама-Хајде да видимо како сваки од ових сегмената школског живота можемо да унапредимо, оплеменимо, побољшамо....Зато ћемо се сада поделити у групе, разбројавањем(или већ како желе, могу да остану на својим местима и само да удруже по 5-оро, 6-оро). Договорите се којом облашћу школског живота бисте волели да се позабавите и пошто донесете одлуку о томе, излистајте сви своје предлоге. Те предлоге ћете ставити на велики папир. Можете да додате и илустрацију, ако желите. За рад имате 20 минута. Извештавамо на следећем часу.

2.ВАРИЈАНТА

ДА СЕ ЧУЈЕ НАШ ГЛАС - ЖЕЛИМО ДА ПРОМЕНИМО-2

1: Групе остају у истом саставу са прошлог часа! Шта је ишло тешко, а шта лако у раду прошлог часа?-Извештаваће представници група, чланови могу да допуне (то иде са места....)-

2: Извештавање група.

3: Заједничка анализа рада свих група и доношење закључака (Обраћање пажње на то које су области школског живота разматране, у којима је највише потребна промена).

4: Одабир једног проблема (демократском процедуром) -једне промене на којој ће одељење радити.

5: фокус на питањима, рад са целим одељењем-брејнсторминг:

- да ли је та промена реално могућа
- да ли је достижна за неко разумно време?
- ко је све могући учесник у причи о промени?
- која би била чија улога?

27. радионица ДЕЛУЈЕМО ЈЕДИНСТВЕНО

Циљ: упознавање и вођење ученика са и кроз демократске процедуре одлучивања, како би дошли до заједничког решења проблема за који се сви залажу, подстаћи ученике да креативно и дивергентно мисле о могућим начинима за постизање њихових циљева. 1: Сетите се прошлог часа - коју смо промену у нашем школском животу заједнички прогласили неопходном и сврсисходном? Које бисмо све људе укључили, да нам помогну, да би то те промене дошло?

2: Брејнсхорминг: Које су све могуће акције да упознамо јавност са нашим намерама, да позовемо друге-вршњаке и одрасле да **сарађују** са нама (Све одговоре наставник исписује на табли, подстиче ученике да се сете на које све начине могу да успоставе

контакт са неким: писање писама, позивање телефон, гтосета, организована посета, са ким све треба да контактирају и унутар и ван школе; да се сете да и родитељи ту могу да одиграју велику улогу; медији; спровођење разних анкета, како би се видело расположење других у односу на њихов предлог).

3:Инструкција за рад по групама: Сада ћемо да направимо детаљан план, како ћемо коју од акција спровести. Да бисмо то урадили успешно - што је могуће боље, требало би да продискутујемо шта је то све што може да нас спречи да изведемо ту акцију, тј. које су све могуће препреке које нам прете.Затим да размотримо шта је то што већ имамо на располагању, што би нам могло бити од помоћи да пребродимо те препреке. То би била једна табела.

ПРЕПРЕКЕ	ПОСТОЈЕЋЕ СНАГЕ

Две групе ће се бавити овим проблемом-задатком. Друге две групе ће се бавити табелом у коју ће унети КЉУЧНЕ ЉУДЕ, њихове могуће отпоре према предложеној промени са једне стране, а са друге како би ученици могли да придобију њихову подршку. Које су им нове вештине потребне за обраћање њима. Како ће их развити, ко ће им у томе помоћи.

КЉУЧНИ ЉУДИ, Њихови могући отпори	ДОДАТНЕ ВЕШТИНЕ УЧЕНИКА	НАЧИН на који ће ученици развити те вештине

Значи, делимо се у 4 групе. Одаберите сами начин на који желите да будете подељени. Делимо се у групе. 4: Рад по групама. 5: Извештавање.

28. радионица АРГУМЕНТУЈЕМО И ЗАСТУПАМО НАШЕ ИНТЕРЕСЕ

Циљ: развијање вештине прикупљања података-релевантних за проблем који обрађују, развијање вештине заступања и јавног наступања.

1: «БАЦАЊЕ ПОГЛЕДА» на продукте са прошлог часа - којим аспектом школског живота ћемо се бавити, коју промену у односу на постојеће стање желимо да уведемо, ко ће нам ту све бити од **помоћи**, којим снагама већ располажемо, које су могуће

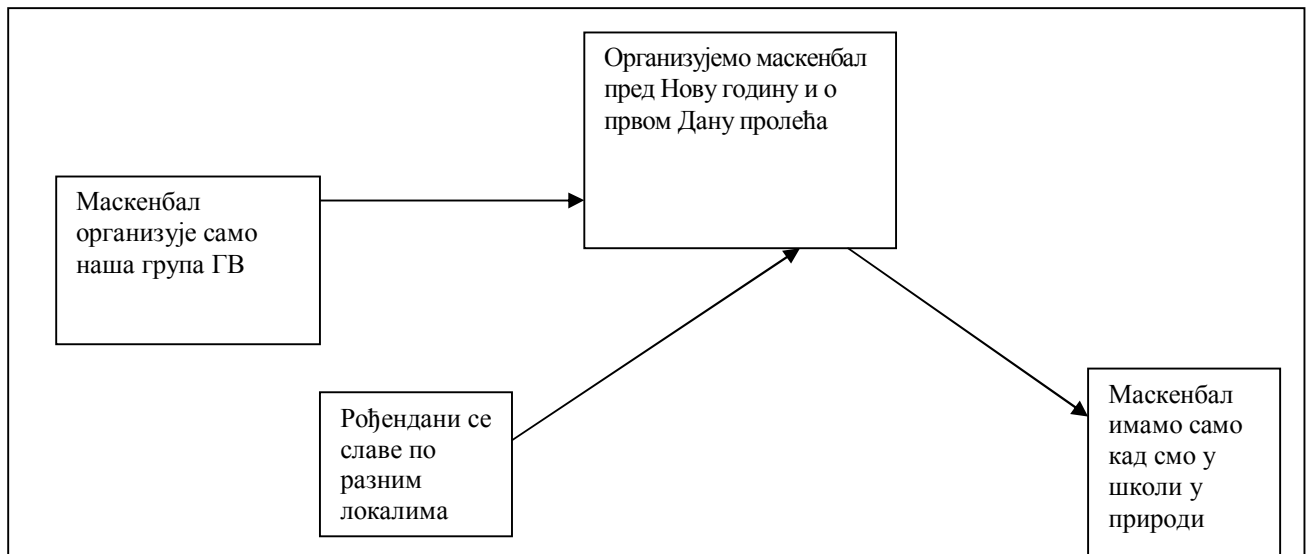
препреке на том нашем путу Наставник и деца заједно раде ово присећање.

2: Хајде сада да видимо које ће се све позитивне ствари десити са том променом, за нас ученике и за све друге. Од ког ће то значаја бити за нашу школу. Да бисмо то лакше

сагледали, користићемо се техником прављења плана **КАО ВРЕМЕНСКЕ ЛИНИЈЕ**. Групе остају у истом саставу од прошлог часа.

3: Инструкција за рад: Свака група ће добити један велики лист и на њему ће нацртати једну линију-до половине листа, а онда ће овој линији додати две гране(као слово «У» кад лежи, а не стоји). На хоризонталној линији, имате задатак да представите садашњост. Како сада ствари стоје у тој области коју сте пожелели да мењате. Зато ћете на тој линији означити тачке и унети сва запажања која имате у вези са тим. Две гране ове линије односе на будућност. Горња грана на идеалну, а доња на вероватну будућност. И на једној и на другој, означите тачке и исписати промену и њен утицај на поједине групе деце-људи, окружење, школу уопште!

Организујемо маскенбал пред Нову годину и о првом Дану пролећа

Напомена: ово је један од могућих примера. И наравно, служи само као почетна идеја за сваку од група. И то у случају ако се деца одабрала да се баве побољшањем забавног живота у школи. За рад имате 15 минута.

4: Извештавање група, односно: аргументујемо и заступамо наше интересе- јер свака ставка коју сте навели на својој линији планског деловања и промене, је, у ствари АРГУМЕНТ, због којег се и залажете «за своју ствар». Сада треба да се веома конструктивно договорите кога ћете изабрати за представника своје групе. Да сви заједно донесете одлуку коме ћете поклонити поверење да вас ЗАСТУПА. Сви ћемо пажљиво слушати извештаче група и замислићемо се у улози КЉУЧНИХ ЛИЧНОСТИ- особа од значаја за решавање проблема. После сваке презентације, свако од вас ће забележити на скали: МАЛО-ОСРЕДЊЕ- ВЕОМА своју заинтересованост да учествује у решавању проблема ове групе ученика. После можемо да саберемо СПРЕМНОСТИ слушаача и да се позабавимо квалитетима ЗАСТУПНИКА који је добио највише спремности да му се изађе у сусрет.

29. радионица АРГУМЕНТУЈЕМО И ЗАСТУПАМО НАШЕ ИНТЕРЕСЕ 2

Циљ: развијање вештине прикупљања података-релевантних за проблем који обрађују, развијање вештине заступања и јавног наступања.

Напомена: наставак претходног часа-анализа скале процене сваког ученика; сумирање; дискусија о аргументацији, ставу, понашању ЗАСТУПНИКА-шта је то најважније када делегирамо не кога да нас негде представља и заступа...

30. радионица ТРАЖИМО ЗАКОН ЗА...

Циљ: планирање и спровођење акције за решавање проблема који су одабрали...

ПРИМЕР АКЦИЈЕ: БРИНЕМО О БИЉКАМА И ЖИВОТИЊАМА

Циљ: преузимање одговорности за очување природних богатстава; планирање и предузимање МАЛИХ корака у непосредном окружењу; анимирање вршњака и одраслих-кроз тимски рад. демократске процелврe. аргументовано излагање и

- 1: брејнсторминг: излистајте сва места у свом селу, граду и њиховој ближој околини, која су дар саме природе
- 2: прављење заједничке листе бисера природе у сопственом окружењу-наставник исписује на панону.
- 3: подела на групе од 4-5 чланова, уз помоћ цедуљица на којима су исписани еко системи: шума, ливада, језеро, река, планина... Задатак за групе: Сада ће свака група да се између себе договори и одабере **ЈЕДНО БИСЕР МЕСТО** са заједничке листе, да би се после тога бавила њиме у циљу његовог очувања и оплеменења.
- 4: Пошто сте одабрали бисер природе, треба да направите план акције у односу на то место, како га оплеменити, можда очистити, довести у «ред» и сачувати за будућа покољења. Да размислите и да наведете ко би све могао у томе да вам помогне и како. Како до тих људи да дођете? Да ли би вам за ваше деловање била потребна нека средства? Како бисте их ви обезбедили? Јако је важно да се наведу сви разлози зашто је потребно да се бавимо баш тим местом, баш на такав начин који ви предлагете. У току рада добићете једну листу са намером да вам се олакша мало задатак!
- Напомена: Број корака није ограничен, али је препоручљиво да их не буде много. Овде је важно да наставник посматра шта и како деца раде унутар групе: да ли се договарају, на који то начин чине, да ли сви учествују у изради задатка. Можда је zgodно да се и ту да упитник о процесима и односима у самој групи.
- 5: Презентација- наставник подсећа на важност аргументације.
- 6: Сад ће свака група рећи на који је начин постигла договор око избора бисера природе са листе. Па ћемо се договорити на који ћемо начин одабрати један од проблема којима су се групе бавиле, да бисмо га заиста и спровели у дело.
- 7: договор и гласање за један проблем.

КОРАК	ШТА	КАКО	КО, СА КИМ
Први корак			
Други корак			
Трећи корак			

ПРИЛОГ- План акције

31. радионица ТРАЖИМО ЗАКОН ЗА...

Циљ: планирање и спровођење акције за решавање проблема који су одабрали...

ПРИМЕР АКЦИЈЕ: БРИНЕМО О БИЉКАМА И ЖИВОТИЊАМА

Циљ: преузимање одговорности за очување природних богатстава; планирање и предузимање МАЉТИХ корака у непосредном окружењу; анимирање вршњака и одраслих-кроз тимски рад, демократске процедуре, аргументовано излагање и толеранцију.

1: Подела на групе помоћу слагалице-слике пејзажа. Препоручујемо слике из зидног календара протекле године. Да се исеку на 4-5 неједнаких, неправилних делова, који се уклапају један у други.

2: Задатак за сваку групу је да осмисли ИЗЛОЖБУ КУЋНИХ ЉУБИМАЦА И ЦВЕЋА, поводом светског дана очувања животне средине- 05. јуна. Треба да се договорите око пропозиција. Ко ће бити излагачи, шта све, тј. који представници могу бити изложени; под којим условима; са којим подацима? На који начин да се ти подаци презентују? На ком простору, у које време? Кога и на који начин треба да обавестите о својој намери? Да ли блсте позвали госте на изложбу? Кога? За рад имате око 20 минута.

3: Презентација рада група.

4: Одабир једног од предложених начина, демократском методом.

32. радионица МЕЃУЗАВИСНОСТ

Циљ: Разумевање света као система у коме су сви елементи - људи, догадјаји, места... међусобно повезани.

Материјал: листа појмова, папир А4, фломастери, селотејп трака, клупко вуне или конца

Наставник је за ову радионицу припремио, написао-ла следеће појмове.

СУНЦЕ	МОРЕ	ШКОЛА	РЕКА	ЛЕЧАЦИ
ПЕСАК	ТАЛАСИ	ЛЕВОЛЧИШЕ	ПЛАНИНА	ЛЕЗЕРО
ДРВЕЋЕ	ПТИЦЕ	ДИВЉЕ	СЕЉО	ОСЕЋАЊА
ГРАД	ДОМАЋЕ	РЕЧИ	ПУТ	ЉУДИ
ГОВОР	ТЕЛЕФОН	КЊИГА	ВАЗЛУХ	ВАТРА
ТРАВА	ВЕТАР	ЛРЖАВА	ПРОСЛАВ	РОЉЕНЛАН
МЕТАЛ	ОСМЕХ	ВОЛА	КУЋА	РОЛИТЕЉИ

1: Ове појмове ученици извлаче из кутије.

2: Свако од вас ће илустровати појам који је извукао- бојом, симболом, цртежом и док то чини, важно је да поразмисли мало о њему.

3: „УПАРИВАЊЕ"-Сада ћемо мало да се раздрмамо: поћи ћемо у лагану шетњу са својим појмом- и кад ја кажем СТОП- стаћете и ко се први ухвати за вашу руку- то је ваш пар. После ће парови добити важан задатак.

4: проналажење пара и инструкција за парове: Погледајте своје картице! Можда вам

се на први поглед чини да немају никакве везе, а уствари- имају и још како! Ако не можете да се сетите стварне везе- онда је слободно измислите и направите причу. Имате 15 минута (Нпр.: Ако се сретну метал и осмех, која би то прича међусобне везе била: Сетите се неког медаљона којег је неко израдио са великом љубављу, а опет неко са великом љубављу поклатио некеме и добио- осмех....) Да ли је јасно о чему ће бити ваша прича? 5: Рад у паровима.

6: Извештавање, односно, изложба продуката (цртеже могу да залепе и уз њих да пишу причу коју презентују).

33. радионица МРЕЖА ЖИВОТА

Циљ: Уочавање међузависности која постоји у природи-

1: Деца извлаче из кутије или коверте различите појмове из природе (наставник је већ припремио материјал - појмове из природе из прилога).

2: За неколико минута украсите појам који сте добили: бојом, или цртежом и тај цртеж залепите на себе, као бец!

ВОЛА	ЗЕМЉА	КИША	ЦВЕТ	СУНЦЕ
МОРЕ	ОБАЛА	ЛРВО	ШУМА	ПТИЦЕ
ВЕТАР	КАМЕН	ПЕСАК	ИНСЕКТИ	МОРСКЕ ЖИВОТИ
ВОЋЕ	ТРАВА	ОБЛАК	ЛЕЧАК	СИСАРИ
БИЉКЕ	РЕКА	БРЛО	ВАЗДУХ	ЈЕЗЕРО
ЛЕВОЈЧИЦ	МУЊА	ПОВРЋЕ	ЉУДИ	ПЛАНИНА

3: Препознали сте појмове појмове из природе! Сигурно знате да су они сви међусобно повезани! Седимо сви у круг, са бецом на видном месту на себи! Деца седну у круг. Пошто и учитељ-ица има бец, она започиње игру бацајући клупко детету са појмом који је одабрала, пошто је саопштила инструкцију

4:Инструкција: Видите ово клупко код мене? До свакога ће доћи и то тако да ћемо га добацити оном за кога мислимо да је најповезанији са нама. То ћемо му рећи, а онда ће и он узети део конца око прста! На крају ћемо добити дивну испреплетану мрежу! Нпр: Ја сам облак.Настајем из воде и без мене не би било језера. Зато сада, клупко добацујем језеру....Да ли је свима јасно како ћемо играти ову игру?

34.радионица БРИНЕМО О БИЉКАМА И ЖИВОТИЊАМА 1

Циљ: преузимање одговорности за очување природних богатстава; планирање и предузимање

МАЛИХ корака у непосредном окружењу; анимирање вршњака и одраслих- кроз тимски рад, демократске процедуре, аргументовано излагање и толеранцију.

- 1: Асоцијације(у круг): на реч ПРИРОДА.
- 2: Размислите, када бисте којим чудом били део природе, шта бисте волели да будете? Зашто баш то?
- 3: Размена.
- 4: Подела на групе- на основу изражене жеље у претходном кругу: биле би групе, или парови: водопад, шума, планина, река, море....или већ шта су све деца у претходном кругу излистала.
- 5: Задатак за сваку групу-пар: Осмислите који би то све видови бриге од стране људског бића били повољни баш за тај део природе који сад ви представљате! Како сачувати посебне дарове баш тог дела природе, са којим су се «идентификовали»? Поразговарајте. Имате 10 минута
- 6: Размена у великој групи:
 - Да ли је било такве ситуације, дастебашто урадили за природу, тј. за њено очување?
 - Можемо ли више? Како и шта
- 7: Прављење свечане изјаве целе групе, којом се обавезују да ће се одговорно и са љубављу понашати према природи (може у великој групи, да један за другим говоре и да се то записује- или у малим групама, како су већ били формирани- па да то и украсе и окаче на видно место у учионици, школи).

35. радионица ЈА ПРЕ ЈА ПОСЛЕ - ученици се подстичу да сами процене програм који су прошли и сопствено напредовање.

36. радионица ПРЕЗЕНТАЦИЈА резултата рада родитељима.

ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ - САЗНАЊЕ О СЕБИ И ДРУГИМА ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

- Приручник је намењен Вама и уз Вас је! Користите га са слободом да машти својој дате на вољу!
 - Материјал потребан за радионице, наћи ћете на крају приручника!
- Слободно бирајте радионицу- ако је предвиђено више варијанти на једну тему(увек је означено као: варијанта).
- Ви сте ти, који радите и показујете оно што развијате код деце на часовима грађанског васпитања и на другим часовима.
 - Ви сте деци најбољи модел.
- Ви сте компетентни за реализацију програма ГВ4. Развијајте Вашу професионалну компетенцију и уживајте у томе.
- Ви знате како да правите увек контакт са собом и са другима. Уживајте у примању и давању!
 - Носите жирафеће уши у школи али и ван ње. Лепо вам стоје!
 - Ви најбоље умете да несегично заливате емпатијом себе и све друге око Вас.

- Ви сте пример за размену са децом и колегама - осећања, потребе, жеље, мишљења, ставове и показујете како поштујете различитост.
- Слободно се јавите Вашим едукаторима и/или ауторима приручника, када осетите потребу за разменом
- Поделите са нама Ваше утиске о програму, радионицама, реализацији програма са децом, реците нам шта Вам се допада а шта бисте волели да је другачије у програму ГВ4. Радимо заједно на ЗБОРНИКУ ПРИМЕРА ДОБРЕ ПРАКСЕ.
- Ви сте ти, који несебично ширите око себе љубав, позитивну енергију, радост и срећу, даривајте осмехе и поштовање себи и другима и уживајте у томе...